

TOP-5.3.1 – 16-BS1-2017-00003

Együtt a közösségért! – helyi identitás és kohézió erősítése

Közösségi tevékenység történeti feltárása

(Battonya város, Dombegyház nagyközség, Dombiratos község, Kisdombegyház község,
Kunágota község, Magyarbánhegyes község, Magyardombegyház község)

2020.04.30.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3. o.
Történeti áttekintés	3. o.
A civil társadalom története	4. o.
Battonya	5. o.
Battonya története	6. o.
Battonyai Települési Értéktár	7. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	26. o.
Közösségi és civil élet Battonyán	28. o.
Dombegyház	31. o.
Dombegyház története	32. o.
Dombegyház értékei	33. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	39. o.
Közösségi és civil élet Dombegyházon	39. o.
Dombiratos	42. o.
Dombiratos története	43. o.
Dombiratos értékei	43. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	45. o.
Közösségi és civil élet Dombiratoson	45. o.
Kisdombegyház	47. o.
Kisdombegyház története	48. o.
Kisdombegyház értékei	48. o.
Közösségi és civil élet Kisdombegyházon	49. o.
Kunágota	51. o.
Kunágota története	52. o.
Kunágotai Települési Értéktár	53. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	55. o.
Közösségi és civil élet Kunágotán	56. o.
Magyarbánhegyes	57. o.
Magyarbánhegyes története	58. o.
Magyarbánhegyes értékei	59. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	61. o.
Közösségi és civil élet Magyarbánhegyesen	62. o.
Magyardombegyház	65. o.
Magyardombegyház története	66. o.
Magyardombegyház értékei	66. o.
Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök	67. o.
Közösségi és civil élet Magyardombegyházon	68. o.
Források	69. o.
Mellékletek	70. o.

Bevezetés

A projekt által érintett térség közösségi tevékenységének történeti feltárása és a lakosság számára elérhetővé tétele elsősorban a közművelődési, muzeális és könyvtári intézmények, valamint a projekt célkitűzései által érintett egyéb intézmények, szervezetek együttműködésével történik. A szellemi kulturális örökség alapvetően szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható kulturális gyakorlat. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újratemetnek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra.

Történeti áttekintés

A pályázatban szereplő hét település egy jól behatárolható földrajzi régióban, a Dél-Alföldön helyezkedik el. Földrajzi adottságaik közel azonosnak mondhatók.

A környezetükhöz hasonlóan a települések történelme is felfűzhető ugyanarra a szála. Térségünkben az ember jelenléte a neolitikumtól kezdve állandónak mondható. Az őskor időszakától a középkorig tartó több ezer éves időszak során sokféle etnikumnak adott otthont: szkítáknak, szarmatáknak, gepidáknak, avaroknak, magyaroknak. Sajnos arra vonatkozóan, hogy ezeket a szálláshelyeket, településeket hogyan nevezték az ott lakók, nem rendelkezünk információkkal.

Csak a középkorból maradtak fenn írásos források, amelyek megőrizték egy-egy falu nevét. Battonya, Dombegyház, Dombiratos, Kunágota, Magyarbánhegyes nevének első említése mind-mind ebből a korból való.

Az egész térség fejlődésének és történelmének egyik legmeghatározóbb korszaka a török megszállás ideje volt, ugyanis a jelek szerint a Körös-Maros-Tisza közének számtalan települése a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom közötti, úgynevezett tizenöt éves háborúban pusztult el. A hódoltság után pusztává vált Csanád vármegye etnika összetétele jelentősen megváltozott: a szervezett betelepítések által megjelent a szerb, a román, a tót az örmény és a zsidó lakosság. A szinte pusztává vált vidékre az ország más részeiről költöztek be nemes családok, akik kezdetben szarvasmarha kereskedelemmel foglalkoztak. A legelőkön felhízalt marhákat lábon hajtották el Bécs és Augsburg városáig. A 19. században, a dohánytermesztés megjelenésével együtt megindult a dohánykertészek betelepítése is a vidékre, amely újabb jelentős esemény volt a legtöbb település történetében. Ezeknek a

településeknek a szabályos négyzethálós szerkezete is az újkori betelepítés egyik jellegetessége.

A két világháború újabb jelentős trauma volt a térség történetében. Míg az első világháborúban az emberáldozatokkal és a hátszágban történő rekvirálásokkal kellett számolni, a második világháború katonai csapatmozgásai már közvetetten is érintették a térséget.

A 20. század második felének politikai eseményei, illetve gazdasági berendezkedése nem kedvezett ennek a vidéknek és a települések lélekszáma csökkenő tendenciát mutatott. Ez az úgynevezett rendszerváltással sem szűnt meg, elmondható, hogy a tanulmányban szereplő összes település küzd a lakosság helyben maradásáért, munkahelyteremtésért.

A civil társadalom története

A magyar társadalom polgárosodásában a 19. században megjelenő egyesületek nagyon fontos szerepet játszottak. A társadalom egyes tagjai egyre több meghatározó tényezőről dönthettek saját maguk. A megalakított egyletek és körök később új, intézményesített társadalmi szintet teremtettek. A dualizmus kezdetétől főként a jelentősebb városokban és mezővárosi tradícióval rendelkező településeken évről évre gyarapodott az egyesületek száma. Ezt az általam vizsgált hét település esete is jól példázza, hiszen ezek közül Battonyán létesült a legtöbb egylet. A társas körök után megjelentek a kulturális, gazdasági, szakmai, szociális, önszegélyző és sportegyesületek is.

Az első világháború után sorra alakultak az egyesületek, ezért a Horthy-korszakot az egyesületi élet másodvirágzásának időszakaként tartjuk számon. Számos műkedvelő színjátszó egylet, dalkör, sportkör és felekezeti szervezet alakult ebben az időben.

A második világháborút követően Békés megyében is felszámolták az egyesületeket, így az 1940-es évek végére gyakorlatilag megszűnt a civil élet. A rendszerváltás a civil társadalomfejlődés előtt azonban új utat nyitott meg.

Battonya

Battonya története

Battonya első ismert említése 1340-ből való, de feltételezhetően a kora Árpád-kortól létező falu volt. Birtokosai a középkor folyamán többször változtak. A 15. században a Harapkói Botos és a Szekcsői Herczeg család uralta, majd 1453-ban a Hunyadiak szerezték meg. Mátyás király 1463-ban anyjának udvartartására adományozta a települést. Sok más alföldi településhez hasonlóan a középkori Battonya, illetve a város közigazgatási területén lévő egykori falvak és szálláshelyek életét és kontinuitását is megrekesztette a török uralom. A középkori adóösszeírások szerint a település lakossága a 17. századig magyar volt, de a török porta, majd a bécsi udvar támogatásával a Tisza-Maros vidékre, - így Battonyára is - szerbek települtek. A későbbi években a betelepítések által a román és a magyar lakosság is megjelent, sőt a 19. században a magyarok lélekszáma már meghaladta a többi nemzetiségét. A környékbeli városok újkori történetének fejlődését döntően befolyásolta, hogy a török uralom után mikor tudtak a polgárosodás útjára lépni. Battonyán ez a folyamat a 19. században kezdődött, amikor a város anyagi és kulturális gyarapodásnak indult: felépült az első katolikus templom, városi vendéglő, postahivatal, ispánlak. A török kor utáni szabálytalan utcahálózatot 1808-ban bécsi hadmérnökök munkája nyomán egyenes, saktáblaszerű utcahálózat váltotta fel, ami által Battonya a mai napig magán viseli az osztrák precizitás jegyeit. A település életében jelentős mérföldkőnek számított a mezővárosi rang elnyerése 1837-ben.

1910-ben 13.011 fő lakossal Csanád megye második legnépesebb helysége volt. Gőzmalmok, téglagyárak, szikvízgyárak, dohánybeváltó hivatal, adóhivatal, pénzügyőrség, csendőrség, járásbíróság, takarékpénztár, sőt helyi nyomdák is létesültek. A századelőn már felépült a görögkeleti szerb ortodox, a görögkeleti román ortodox, a katolikus, a református templom, illetve a zsinagóga. Ebben az időben épült a város egyik szimbolikus jelképe, a városháza tűztornya is. A kor haladó igényeinek megfelelően a korábbi egyházi, majd elemi népiskolák után a polgári fiú- és lányiskola is megnyitotta kapuit 1912-ben. A szerveződő civil társadalom jeleként különböző egyletek és körök alakultak, melyek tagjai főként értelmiségiek, módos iparosok és kereskedők voltak.

Az első világháborúnak több mint ötszáz battonyai férfi esett áldozatul és a trianoni békediktátumban során az újonnan meghúzott határok elválasztották a hozzá legközelebb fekvő nagyvárostól, Aradtól. Ezzel megszakadtak a korábbi gazdasági és kulturális kapcsolatok. 1923-ban többszáz szerb család hagyta el a települést és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba optált. A középfokú oktatás terén is jelentős eredményt ért el a település, hiszen

1947-ben Csanád vármegyében Makó után Battonyán nyitotta meg kapuit a második gimnázium. 1950-ben a megyerendezéskor a település Békés megyébe került. A városi rangját a település 1989. március 1-jén nyerte vissza, de a környékben betöltött vezető szerepét nem sikerült visszanyernie.

Battonyai Települési Értéktár

személyek:

1. Molnár-C. Pál
2. Pintér Mátyás

természeti értékek:

3. Gulyagyep
4. Tompapusztai-lőszpusztagyep
5. Száraz-ér
6. Kunhalmok: Balta-kereszt-halom, Battonya-halom, Cikó-halom, Cívis-halom, Hármashatár-halom, Líviusz-halom, Ótemető-halom, Sánka-halom, Szionda-halom, Szőlőskert-halom, Temető-halom, Tompa-halom, Vadaszán-domb, Vranissova-halom
7. Termálvíz
8. Sziondai gyep
9. Tompapusztai öregtölgy
10. Cigányka-ér

épített örökség:

11. Korona Szálló, Battonya, Fő u. 93.
12. Városháza, Battonya, Fő u. 91.
13. Nevelőotthon, Battonya, Hősök tere 11.
14. Mikes Kelemen Gimnázium, Battonya, Fő u. 72.
15. Petőfi és Dózsa Tsz épülete, Battonya, Petőfi tér 2.
16. Vasútállomás, Battonya, Állomás u. 144.
17. Római katolikus templom, Battonya, Hősök tere 1.
18. Evangélikus templom, Battonya, Hunyadi u. 87.
19. Román ortodox templom, Battonya, Hunyadi u. 42.

20. Szerb ortodox templom, Battonya, Hunyadi u. 56.
21. Református templom, Battonya, Hunyadi u. 70.
22. Görög katolikus templom, Battonya, Kossuth u. 28.
23. volt Baptista imaház, Battonya, Hunyadi u.
24. útmenti keresztek: Ótemető keresztje, Szent Mihály temető keresztje, Balta-kereszt, „Schüsler”- kereszt, Palotai-úti kereszt, Kunágotai-úti kereszt, Dombegyházi-úti kereszt, Szerb ortodox templom keresztje, Román ortodox templom keresztje, Köztemető keresztje, Az egykori Vertán-tanya keresztje, Új kereszt

turizmus és vendéglátás:

25. a szerb sütemény, a csesznyica

agrárgazdasági – élelmiszergazdaság:

26. Búza
27. Árpa
28. Len
29. Máriatövis

kulturális örökség:

30. Molnár-C. Pál Battonyára hagyományozott művei
31. Román népviselet
32. Szerb népviselet
33. szerb vászon

Molnár-C. Pál (1894-1981)

festőművész

1894. április 28-án született Battonyán. Édesanyja, Jeanne Contat Svájc francia részéről jött Magyarországra nevelőnőnek. A László birtok gazdatisztjéhez, Molnár Józsefhez ment feleségül, és végleg Magyarországon maradt. Hét gyermekük közül az első, Pál, a földesúr jóvoltából Aradra került iskolába. A műszaki érdeklődésű kisfiút egy megnyert országos rajzpályázat terelt végleg a művészpálya felé. Budapesten felvették a Mintarajziskolába. Házi tanítóskodással kereste meg a megélhetését. 1919-ben Svájcba került, Genfben és Lausanneban volt élete első három kiállítása. Megvalósult élete álma, Svájcból Párizsba utazhatott, ahol egy louvre-beli Tiziano kép másolásával bízta meg egy svájci hölgy, cserébe a párizsi tartózkodását finanszírozta. A Louvre-beli nagy és kis mesterek műveinek másolását tekintette igazi iskolájának. Párizsból hazakerülve kezdett Budapesten kiállítani, először a Belvedere szalonban. Ekkor kapta művésznevét, édesanyja nevéből a C. betű tette érdekesebbé a Molnár Pál nevet. A három napilapot megjelentő EST lapok illusztrátoraként vált ismertté ez a szignó. Éveken át naponta küldte – még külföldről is – lendületes tusrajzait a pesti élet mindennapjairól. 1928 és 31 között Rómába került ösztöndíjasként. Aba-Novák, Pátzay és Szőnyi mellett első lakója volt a Római Magyar Akadémiának. Boldog alkotóéveket éltek itt az ösztöndíjas fiatalok, egy életre magukba szívták Itália művészi levegőjét. Ekkor kezdett MCP szürrealista stílusban festeni, ez az egyetlen stílus, amely végigkísérte életét, a magáénak érezte: „Voltaképp minden művészet többé-kevésbé szürreális. Más a köznapi élet realitása és más a művészet valóság feletti valósága.” A római évek után sorozatosan kapott nagy egyházi megrendeléseket. Kőszegtől, Budapesten át Battonyáig országszerte sok templomban láthatók csodálatos szárnyas oltárképei. Szokatlanul merész és közvetlen stílusban nyúlt a szentek ábrázolásához, emberközelbe hozta őket. Az istenes művek alkotásaiba menekült a külső világban tapasztalható borzalmak elől. Műtermi magányba vonult, kísérletezett, alkotott és fogadta a rajongókat, akik meglátogatták. Élete végéig játszott; stílusokat, témát váltott, könnyedén és sokat festett, páratlanul sokszínű és gazdag életművet hagyott maga után. 1981. július 11-én halt meg. Néhány héttel korábban tette le az ecsetet, 87 éves korában. Életműve az egykori műteremben berendezett családi múzeumban látogatható.

Festői hitvallása: „Boldog ember vagyok, mert egész életemben azt csinálhattam, amit legjobban szeretek, végigjátszottam az életemet.” Máskor így fogalmazott: „A szépség a

boldogság kiapadhatatlan forrása azok számára, akik felfedezik hollétét. Mindenütt elrejtőzik.”

Pintér Mátyás (1925-2015)

citerakészítő mester

1925. július 8-án született Battonyán. Általános iskoláit is ott végezte. Gazdálkodott, kétszer megnősült, két gyermeke és 4 unokája született.

Tizenegy éves kora óta citerázott. Édesanyja öccsei adták a kezébe a hangszeret és tanígták a tanyán. Egy életre elköteleződött a hangszer mellett. Évtizedeken át tenorként énekelt a katolikus kórusban. 1969-ben faragta ki az első csikófejes, alföldi típusú citerát. Azután számolatlanul készítette a szebbnél szebb kivitelű és hangzásvilágú hangszereket. 1975-ben elvitték Sándorfalvára, ahol találkozott Budai Sándor citerakészítő népművésszel. Ott látta meg a hasas citerákat, amit el is kezdett készíteni. Amikor híre ment, hogy szép hangzású citerái vannak, eljött hozzá Pribojszky Mátyás is. A híres citeraművész, citeraoktató emelte az ősi népi hangszeret hangversenypódiumra. Ő is széles körben tanította az ujjal való citerajátékot. Az általa készített citerák a világ számos pontjára eljutottak.

1974-ben Dénes Mihály, akkori művelődési ház vezetőjének inspirálására megalapította citerazenekarát. A zenekarnak rengeteg fellépése volt, sokat gyakoroltak és közben elkezdte a citera oktatást is. Kísérte a román és a magyar asszonykórust.

Szinte egész életén át citerázott, gyűjtötte a népdalokat. Battonyán halt meg 2015. október 30-án.

Gulyagyep

Battonya belterületének északi szélével határos a Gulyagyep, a területet délről, délnyugatról és keletről a város szélső utcái határolják. Területe 33 hektár, tengerszint feletti magassága 99–100 m. A gyep megközelítőleg téglalap alakú. A területen 4-10 (a belvíz mértékétől függően) kisebb-nagyobb, időszakosan vízállásos lapos található, amelyek egykori folyómedrekből alakultak ki, közülük a legjelentősebb az északnyugati részen lévő lapos. A hátaikat a fokozott védelemre javasolt lőszpusztarét (*Salvia nemorosae-Festucetum rupicolae*) társulás borítja.

A Gulyagyepet az 1990-es évek elejéig marhalegeltetésre használták (innen a név). A terület a község tulajdonában állt, községi gyep volt, bérbe legeltették. Mintegy 150-200 marhát (a lakosság marháit) legeltették itt tavasztól őszig. Ez hosszú évtizedeken keresztül így ment.

(Bárdos Pál, Szabó István - szóbeli közlés). A rendszerváltás után folyamatosan a kaszálás került előtérbe, ma már csak kaszálják a rétet (évente többször is).

Ma a Battonya-tompapusztai-lőszpusztarét után ez a legismertebb élővilágú terület a környéken.

Olyan különleges növények láthatók itt, mint a mirigyes kakascímer, a kövér aggófű, a vad pórsáfrány, a nyúlánk sárma, azt üstökös gyöngyike. Az állatritkaságok közül a földi kutya mellett a délvidéki poszméh és a fűrj található itt.

Battonya-Tompapuszta lőszpusztarét

A Battonyától 8 kilométerre északra fekvő, teljes területén fokozottan védettnek minősülő, mindössze 21 hektáros Tompapusztai löszgyep kis kiterjedése ellenére a Körös-Maros Nemzeti Park egyik legféltettebb részterülete. A felbecsülhetetlen természeti értékekkel bíró, a Száraz-ér egy nehezen megközelíthető kanyarulatában a beszántástól megmenekült területet 1979-ben fedezte fel Csathó András János battonyai muzeológus. Védetté nyilvánítására 1989-ben került sor. Itt található Magyarország legnagyobb összefüggő, zonális helyzetű ősi lőszpusztarét állománya, amely egy alföldi löszháton, a Csanádi-háton és nem szikes pusztai környezetben helyezkedik el.

A területen jelenleg 274 edényes növényfaj előfordulása ismert, melyek nagy része kifejezetten a lőszpusztarétekhez kötődik.

A Tompapusztai löszgyep egyik élőlénye a különleges életmódú, Magyarországon jelenleg mindössze tíz helyről ismert nyugati földikutya (*Nanospalax leucodon*). Szintén kevés helyen fordul elő a Tiszántúlon egyik bennszülött szöcskefajunk, a magyar tarsza (*Isophya costata*), melynek jelentős állománya él Tompapusztán.

Száraz-ér

A Száraz-ér a Maros folyó mellékága, amely az Arad melletti Holt-Marosból indul és Földeáknál torkollik a Marosba. A Marosháton alig akad állandó vízfolyás, ezért kiemelt fontosságú lehetne a Száraz-ér. A 19. század végéig hajózható volt, az 1960-as években román területen gáttal lezárták, vízellátása azóta általában alacsony, bár időnként több vizet engednek bele. Az utóbbi évtized során jelentősen javult a folyó vízminősége, korábban az aradi börgyár szennyezte erősen, manapság már kárászt, keszeget és csukát is fognak benne. A város központjában 90-100 egyedből álló tőkés réce-csapat él állandó jelleggel a Száraz-ér

mellett. A belterületen az érparton telepített, de szép jegenyenyárfásokat és szomorúfüzeseket találunk, máshol általában ruderális ártéri növényzet borítja.

Kunhalmok

A kunhalmokról általában:

A kunhalom a Kárpát-medence alföldi területein található mesterségesen létrehozott jellegzetes földhalmok elnevezése. A kunhalom olyan öt-tíz méter magas, húsz-ötven méter átmérőjű kúp, vagy félgömb alakú képződmény, amely legtöbbször víz mellett, de vízmentes helyen terült el, s nagy százalékban temetkezőhely, sírdomb, őr- vagy határhalm volt.” (Györffy István néprajzkutató)

Battonya közigazgatási területén található kunhalmok leírásai:

Sánka-halom

A határ ÉNy-i részén, Battonyától 2 km-re, a kunágotai út északi oldalán található a Cigányka-ér bal partján egy részben nádassal körülvett, fás legelő által borított, viszonylag jó állapotban lévő kurgán. A relatív magassága 4,5 m, az alapátmérője 65 m. A tetején egy szétrombolt háromszögelési pont található.

Cikó-halom

A battonyai határ ÉNy-i részén, a Kunágota-Magyardombegyház-Battonya határkereszteződésben emelkedik a Cikó-halom nevű kurgán. Magassága mintegy 6 m, alapátmérője kb. 50-55 m. Viszonylag érintetlen halom, bár az 1950-es években beültették akácfával. Jelenleg is megtalálható rajta még néhány fa és a kivágott fák tuskója. Növényállománya vegyes, jellemzőek a virulensebb gyomfajok. A halom tetején egy háromszögelési pont található.

Szőlő-halom

Battonya belterületétől ÉK-re, az Alsó-szőlők nevű zártkerti részen látható egy szép formájú halom, amelynek tetején egy tripád van elhelyezve. A kurgán magassága megközelítőleg 6,0-6,3 m, az alapátmérője 45-50 m. A kurgán lábának dny-i része erősen szántott, a többi része fáslegelővel borított. A tengerszint feletti magassága 105-200 m.

Kálvária-halom

Tompapusztán, az egykori Purgly-kastély parkjában található 4-5 m magas, 40x50 m alapterületű kunhalom. Megközelíthető a Battonya-Mezőhegyesi országúttól jobbra, 2-3 km-re.

Cigányka-halom

Battonya közigazgatási területén, a Száraz-ér és a Cigányka-éri csatorna találkozásánál található. 4-5 m magas, 80x60 m alapterületű. Tetején középkori templomrom alapjait bontották ki a régészek, melyet később visszatemettek. Feltehetően egy nagyobb telep, vagy sánc lehetett a kísérő vonulaton. Közelében található az országos védettségű tompapusztai löszgyep (21 ha-os). Jelenleg a Nemzeti Park része. Aránylag ép, halom jellegét jól megőrző halom.

Hármashatár halom

Battonya-Mezőkovácsházi út bal oldalán, a Száraz-ér partján található. Battonya, Mezőkovácsháza, Mezőhegyes határán áll. Mellette egy román kori kerek templom maradványait tárták fel. 3,5-4 m magas, 100 x 70 alapterületű halom.

Szionda-halom

Az aradi út jobb oldalán a Száraz-ér kanyarulatában található a jellegét vesztett, szétszántott, olajkúttal roncsolt halom. 1 m magas, 50x55 alapterületű.

Baltakereszt-halom

Battonya belterületétől 3 km-re, az aradi út jobb oldalán található az erősen roncsolt, csatornával csonkított halom. Vegyes gyepborítású, akác. 3,2 m magas, 55x60 alapterületű.

Livius halom

Battonya-Dombegyház közút jobb oldalán. Tetején tripód. ÉNYi oldalát csatorna csonkítja. 2,7 m magas, 45 x 50 alapterületű halom.

Battonya-halom

Battonya belterületén, a köztemetőben található a sírokkal borított halom 3,5 m magas, 60x100 alapterületű.

Temető-halom

Battonya belterületén a Köztársaság út mellett található a halom. Egykor római katolikus temetőként szolgált. 3,8 m magas, 70x70 alapterületű halom.

Termálvíz

Míg Európában 33 méterenként emelkedik egy fokkal a hőmérséklet, a Kárpát-medence részein 18 méterenként. Ennek köszönhető, hogy több termálvizes helyet találunk. A több millió év alatt a víz lassan sok fémeket, nyomelemet kimosott. Ezen anyagokból a battonyai víz tartalma kiemelten magas.

Sziodai gyep

A sziodai, más néven pécskai gyep a legnagyobb kiterjedésű battonyai élőhelynek számít. A különleges növény- és állatvilággal rendelkező gyep Tornya felé haladva, közvetlenül a határ mellett található. A területet korábban legeltetésre használták. Jelenleg közel 130 növény-, illetve ugyanennyi állatfaj található itt, többek közt a magyar sóvirág, a pompás nünüke vagy a kék iringó. A Battonyára jellemző védett földikutya itt is megtalálható, akárcsak a réti fülesbagoly, a barna ásóbéka vagy éppen a törpeszender.

Tompapusztai öregtölgy

Az egykori Purgly-birtok kastélyparkjából megmaradt egy 250 évesre becsült 580 cm törzskerületű kocsányos tölgyfa, mely a Tompapusztai öregtölgy néven védett. A terület 1989-óta természetvédelmi terület, mely szigorúan védett.

Cigányka-ér

A Csanádi-háton található ér a Száraz-ér mellékvize, Battonyától északra.

Korona szálló

Az épület a város főterén, a városháza közvetlen szomszédságában található. A tér legdíszesebb, neoreneszánsz stílusban épült emeletes épületét alapvetően szállodai és vendéglátási célra építették az 1800-as évek végén. Az épület magastetős kialakítású, emeleti

középrészében egy kb. 150 fő befogadására alkalmas díszterem található. A díszterem gyönyörűen festett mennyezetű (festette Schöffner Máttyás helyi szobafestő), oldalfalain hatalmas velencei tükrökkel. A nagytermet elsősorban bállok megrendezésére használták, de színi előadásokat is tartottak benne. A földszinti kaszinó, majd presszó kellemes hangulatot árasztó helyiségei mellett a tavasztól őszig szép színfoltja volt az épület oldalszárnyai által közrefogott területen elterülő, napfénytetővel védett terasz. Az épületnek az idők folyamán több tulajdonosa is volt. Jelenleg felújítása és eredeti funkcióinak visszaállítása folyik.

Városháza

1859-ig egy szűk épületben kapott helyett a község háza, majd 1859-ben a régi helyén szép, díszes épületet emeltek, amit 1886-ban Grósz Izsák kereskedő bővített ki szárazkapuval, üzlethelyiséggel, pincével, 2 szobával és konyhával.

1910. december 24-én szentelték fel a ma is látható városháza épületét, ahol az összes battonyai hitfelekezet lelkésze közreműködött. A régi, földszintes, korszerűtlen épület helyén egy emeletes, villanyvilágítással ellátott, szecessziós stílusú városházát emeltek. A terveket Fodor és Reisinger aradi építészmérnökök készítették.

Nevelőotthon

Az 1800-as évek végén klasszicista stílusban épült az eredeti földszintes épület, mely főszolgabírói lakként funkcionált. 1913. október 1-től ebben az épületben működött a temesvári Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek által vezetett katolikus polgári leányiskola. A zárda védőszentje Szent József lett, melynek szobrát az épület főhomlokzatán található emeleti falfülkében helyezték el.

1925 szeptemberében megkezdték a földszintes épület bővítését, hiszen sok vidéki tanulója is volt a leányiskolának. A bővítés során emeleti ráépítéssel nappalit, ebédlőt, tágas hálótermeket, betegszobát, kézimunka termet, zeneszobát, mosdót, fürdőszobát, ruhatárat, verandát és házi kápolnát is kapott az épület. 1933-ban a zárda kertjében egy új, olasz- reneszánsz stílusú épülettel bővítették az oktatás színterét, amelyben 4 tanterem és 1 irodahelyiség lett kialakítva. A Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek 1913-tól 1948-ig működtették ebben az épületben a katolikus polgári leányiskolát.

1948-1952 között Állami Általános Iskolai Kollégiumként, 1952-től Állami Gyermekotthonként, majd 1965-től Nevelőotthonként működött 2003-ig. Jelenleg magántulajdonban van az épület.

Mikes Kelemen Gimnázium

Mátéffy Lajos battonyai ügyvéd és főszolgabíró által 1902-ben vetődött fel a gondolat egy polgári iskola létesítésére, ami csak 10 év múlva valósult meg Fodor Manó főjegyző közbenjárásával. Az 1912-es év elején a képviselő-testület elfogadta az épület tervét, amelyet Tabakovits Emil aradi építész készített. Az iskola nagyon gyorsan elkészült, hála Fábián József aradi építész munkájának. Az első tanévben szeptember 23-án indult meg az oktatás 82 tanulóval.

A szecessziós stílusban épült emeletes, utcai díszkerttel ellátott épületben 1947-ig működött a polgári fiúiskola, majd ugyanettől az évtől – az országban az első között – indult gimnáziumi oktatás és szakképzés az épület falai között.

Petőfi és Dózsa TSz.

A város központjában helyezkedik el a Magyar Kincstár által 1901-ben épített díszes épület, amely földszintes, U alakú építmény. Az épület szimmetriáját a két íves kapubejáró is kihangsúlyozza. Felépítése után itt kapott helyet a Magyar Királyi Adóhivatal, a Magyar Királyi Pénzügyőrség, valamint a Magyar Királyi Csendőrség hivatala. Később a helyi Petőfi és Dózsa Tsz-ek székháza volt. Ma az épület egyik fele magánkézben van, míg a másik fele megmaradt a Dózsa Mezőgazdasági Zrt. tulajdonában.

Vasútállomás

Lonovics József kezdeményezésére 1882-ben épült meg az Arad-Battonya-Mezőhegyes vasútvonal. A vasútállomás épülete 1882-ben épült, ünnepélyes átadására 1882. november 25-én került sor. A régió vasútállomásaihoz hasonlóan a battonyai is egyszerű, de a díszes faragással ellátott faverandának köszönhetően mégis impozáns monarchia korabeli épület.

Szentháromság római katolikus templom

Az első katolikus templom I. Ferenc császár engedélyével épült 1810-ben, melyet 1814-ben Kőszegi László csanádi püspök szentelt fel. A templomot 1934-1938 között Szóts Imre budapesti és Pozsonyi László szegedi építészmérnökök tervei alapján Klivényi Lajos prépost-plébános szervezésével, a battonyai hívek anyagi hozzájárulásával építették át. A mai templom kéttornyú, kereszthajós, hossza 32 m, szélessége 13,5 m, belmagassága 16,5 m, a tornyok magassága 32 m. A liturgikus belső teret és a szembemiséző oltárt Dominek György pap, iparművész tervezte és építette. A környék legnagyobb és legimpozánsabb, neobarokk stílusban átépített temploma, szép és egységes arányaival, a román stílus elvegyülésével egyszerűséget és békességet áraszt.

A templom belső tere harmonikus és szépen díszített. A hármasszárnyú oltáron, a templom védőszentje, a Szentháromság Egyisten – Molnár-C. Pál festőművész alkotása – található. Középen az Atya, a Fiú, és galamb képében a Szentlélek, balról Gábor főangyal, az Isten küldötte, aki a jobb felőli Máriának megviszi a hírt, hogy fia születik, látható. Bartha Ferenc iparművész belső mozaikablakai szép megvilágítást adnak a templomnak. Az ólombetétes üveglablakok kompozíciói Szent Gellért püspököt, Szent Imre herceget, Szent László királyt, az oldalhajóban jobbról Szűz Mária mennybemenetelét, balról Kapisztráni Szent János mellett a törökverő Hunyadi Jánost, Szent Istvánt, Szent Erzsébetet és Szent Margitot ábrázolják. A mázas majolikából készült keresztúti stáció képek Dr. Nagy Zoltánné, született Kovács Mária tervei és munkái. A kereszthajóban lévő Szűz Mária és Jézus Szíve szobrok ugyancsak a szobrászművész munkái.

A templomnak egy igen szép hangú – Reiger cég által, 1824 síppal megépített – három manuális, 32 regiszteres orgonája van. A templom belső felületét 1985-ben festették újjá, a megkezdett felújítást 1994-ben folytatták, amikor Molnár-C. Pál tervei alapján Marosváry György elkészítette a mennyezeti szekciókat.

Evangélikus templom

Az egyház egy román nagygazdától vette meg a telket, melyen egy magtár állt. E magtárból lett a mai templom. A templomtornyot 1936-ban építették a már meglévő épülethez. A padlást lebontották. A templomot 1937-ben szentelték fel. A tornyot egy evangélikus építész tervezte meg az egyház megbízásából, az egyház költségein. Az építkezés a hívek összefogásával ment végbe, a város földbirtokosai (Purgly, Steiner, Asbót és Nágel) az építkezést

alanyagokkal támogatták. Benkóczy Dániel, aki segédlelkész volt, adományokat gyűjtött a torony építéséhez, és a magtár átalakításához. Az ő apja építész volt, aki megfelelő tervek alapján tulajdonképpen ingyen építette a templomot. Ahogy a padlást megszüntették, boltíveket képeztek deszkákból, majd náddal borították, és arra került fel a vakolat. Kórust is építettek a magtár padlásának lebontásából kikerült vastag vörösfenyő gerendáiból. Az oltár besüllyesztett, melynek felső részén fényezett kereszt áll. Erős padokat készítettek, és a karzatra vezető lépcső még ma is jó állapotban van. A mindenkori lelkész a meglévő szószékből tud beszédet mondani. A templom belseje puritán, fehérre meszelt, egyszerű üveglakon szűrődik be a fény. A templom É-D irányban áll, mint a római katolikus templom. Amikor készen lett a torony, az egyház kapott egy kis harangot is. Az épület jó állapotban van. Díszítése csekély. Négy piaszter van a keleti oldalon. A népies, klasszicizáló piaszterfők fölött található a párkány. A piaszterek között 3 üveglakot helyeztek el, így tagolták a keleti falát az épületnek. A torony lábánál képzett boltíven van a bejárat, melyet egy szépen formált vasrácsos kapu zár el. A boltív fölött kis, színes dombormű látható, mely egy szívet ábrázol. A templom északra néző részén található az evangélikus egyházak felirata: „Erős vár a mi Istenünk!”. A toronyban négy zsalus és íves kiképzésű ablak enged be a fényt. A tornyot bádog, a hajót cserép fedi. Ma az épület magántulajdonban van és nem funkcionál templomként.

Román ortodox templom

A battonyai román ortodox hitközség 1868-ban döntött úgy, hogy önálló templomot épít. A templom építése 1869-ben kezdődött el és 1972-ben fejeződött be. A főbejárata előtt – 1973. október felirattal datált – 3 méter magas kőkereszt áll. A templom egytornyos, egyhajós kialakítású. DNy-i sarkában található a keresztelő helyiség. Az épület hossza 26 m, szélessége 11 m, a torony magassága a kereszttel együtt 32 m.

A templomba kb. 400 fő fér el, ebből 60 hívó számára biztosított az ülőhely. A hívők által bérelhető faragott fa székek mellett díszesen faragott ” Isten Anya trónja” és az oltár jobb és baloldalán elhelyezkedő pulpitusok találhatóak. 1932-ben a kétegyházi Gy. Simonka (templomi festő) a belső teret bibliai jeleneteket ábrázoló festményekkel festette újjá.

A templom legértékesebb része az oltári ikonosztázion, melyet 1908-ban egy oráviczai szobrász és a karánsebesi B. Delliomini festett. Állványzata fafaragványokkal tagolt fal, amely nem tölti be a teljes szentélynyílást. Magassága 9,30 m, szélessége 7,32 m a képi díszítés négy zónába, illetve kazettába beépítve 37 kompozícióból áll. A templom

középtengelyében védőszentjének nagyméretű ikonja – Szent György a sárkánnyal – áll. Az “Isten Anya trónja” felett egy ugyancsak értékes, 1836-ban festett ikon található. Az ikonosztázion szerkezetében a gyulai “nagy román” templom ikonfalát követi.

Az oltárkompozíciók mellett figyelemre méltó a templom boltíves mennyezete, mely öt freskóval van díszítve. Értékes dísz a templomnak továbbá a közepén elhelyezkedő, csiszolt kristályos, függő gyertyacsillár is.

Szerb ortodox templom

Magyarország délkeleti részén található szerb ortodox templomok közül az egyik legnagyobb méretű, igen gazdag díszítésű ikonosztázióval rendelkező templom. Építését 1778-ban kezdték el, és 1779-ben fejezték be. Egytornyos, egyhajós, keresztelőhelyiséggel, nyugati oldalán kórus elhelyezését biztosító karzattal kialakított építmény. Hossza 31 m, szélessége 12 m, magassága a kereszttel együtt 30 m, a templom falai mészhabarcba rakott téglából vannak, mennyezete téglaboltzat. A karzatra és a toronyba a templom főbejárata mellől indított csigalépcsőn lehet feljutni. A templom kb. 300 fő befogadására alkalmas, melyből 146 az ülőhely. Az ülőhelyek a hívők által megváltható faragott fa székek, melyek között figyelemreméltó a díszesen faragott püspöki szék. A bútorzat közül említésre méltóak még az oltár két oldalán elhelyezkedő díszes pulpitusok.

A templom legszebb része az ikonokkal gazdagon díszített, mívesen faragott ikonosztázion. Az állványzata szentélynyílást teljesen betöltő, falból kilépő oszlopokkal és konzolos oszloppárkányokkal tagolt, fafaragványokkal áttört fal. A királyi ajtó fölött a középtengely térben előre lép. Poszt barokk szerkezete rokon a magyarcsanádi román és a siklói templom ikonfaláéval. Szélessége 8,65 m, magassága kb. 10 m. Festése szürkés-kék márványutánzat. Az ikonfal kialakításának ideje az 1820-as évekre tehető. A képfal építője és faragója Bantkó János aradi mester volt. A fafaragványok a barokk és a klasszicizmus formakincséből, növényi motívumokból, urnákból, és füzérdíszekből tevődnek össze, barokkos megformálásban. Az itt látható ikonfal aranyozott fafaragványaival az egyik legdíszesebben díszített ortodox ikonfal.

A képi díszítés 55 kompozícióból áll. Az ikonográfia 5 zónából tevődik össze: I. evangéliumi jelenetek és más történetek, II. trónusikonok, III. ünnepek két sorban (köztük Krisztus feltámadása), IV. tizenkét jelenet a szenvedéstörténetből, V. próféták. A fa és olaj technikával készült táblák többsége 1820-ban készült. Az ikonokat javarészt Sava Petrovíc, temesvári festő készítette, de munkáját segítette Ignjatije Vojnovíc is. Az Ábrahám áldozata és az Utolsó

vacsora kompozíciókat 1880-ban Dusan Aleksic, aradi festő festette. Az oltárkompozíciók mellett, a püspöki székkal szemközti pillérfalon helyezkedik el a díszes fafaragvánnyal övezett Mária kép. A díszes kupolájú óratoronyban, méreteiben különböző, igen szépen csengő 4 harang kapott helyet.

Református templom

Az evangélikus-református templom alapkövét 1883. augusztus 5-én helyezték el. A 10-12 mesternek és a kb. 35 segédmunkásnak köszönhetően már november 25-én álltak a templom falai és kész volt a tetőzete is. A Sztavicsek-féle tervek alapján, Szűcs József makói építész által megépült eklektikus stílusú templom egyhajós, egytornyos kialakítású. A református templomokra jellemzően belseje puritán, nem túldíszített. Az elkészült templomot Révész Dávid püspök szentelte fel 1885. november 29-én.

A templomhajó felületét páros, vájatos piaszterek tagolják, így megfelelően érvényesül a fény-árnyékhatás. A piaszterek között magas, íves üvegablakok helyezkednek el, melyek megfelelő megvilágítást tesznek lehetővé. A homlokzatból a toronyláb kiemelkedik, a toronyláb melletti részen két nagy ablakkal. A templomhajó koronázó párkánnyal záródik.

A torony a koronázó párkány felett két részre tagolt, alsó részén 4, íves kiképzésű, zsaluzott ablak látható. Az ablakok felett a toronyórák helye látható, amelyek pénzhiány miatt nem lettek beépítve. A torony két részét vaskorlással ellátott erkély választja el. A torony felső része keskenyebb és alacsonyabb, homlokzati részében ajtó áll, a többi oldalán íves ablakok találhatók. A toronysisak tagolt, de nem oly mértékben, mint az a barokkra jellemző, csúcsán buzogány áll.

A templom belső tere puritán, belső díszítés zöld, rovátkált piaszterekkel. A piaszter fejezetek nagyon egyszerűek, díszítés nélküliek. A padok fehérre festettek, a belső megvilágítást szép, műves csillár szolgáltatja. A szószékkal szembeni karzaton kézi működtetésű orgona áll, amely ma is használható.

Görög katolikus templom

A Szent György görög katolikus templom 1940-ben épült Oroján Gergely adományából. A plébánia 1911 óta működik. A templom oltárképét Takács Antal, battonyai származású festőművész készítette. A battonyai gyülekezet jelenleg a makói parókiához tartozik.

Útmenti keresztek

Ótemető keresztje

Adácsi Kis András battonyai módos gazdálkodó és felesége *Makádi Borbála* 1853. november 15-én 20 pengő forintos alapítványt tett a Plébániahivatalban, hogy az *Ótemetőben általuk felállított kőkereszt* fenntartásáról gondoskodjanak. A kereszt az 1830-as években készülhetett klasszicista stílusban, homokkőből, talapzatán az állítatók nevének jelzésével, bár ez az idők folyamán történt sérülések folytán csak részben volt olvasható. A talapzaton egy korinthuszi oszlop áll, tetején a feszülettel. A teljes kereszt egyazon anyagból, homokkőből készült. Érdekes, hogy ezzel a kereszttel szinte azonos a Palotai úti kereszt és az Aradi úton álló Balta-kereszt talapzata, valamint hasonló volt az 1970-es években lebontott, a jelenlegi katolikus temető kápolnája előtt egykoron állt kereszt is. Nem tudni biztosan, csak valószínűsíthető, hogy egy aradi kőfaragó műhelyben készültek.

Az Ótemető 1812-től működött és 1846-ig, a jelenlegi temető megnyitásáig temettek oda. Az egy hektárnyi terület közepén egy kunhalom (valószínűleg több ezer éves kurgán) található s ennek tetején állították fel ezt a keresztet. Ezt vették körbe a temető sírjai. A kereszt az idők folyamán jelentősen megrongálódott, a dombon elburjánzott a növényzet és eltakarta a keresztet és a még meglévő sírkereszteket, de 2008-ban a katolikus egyházközség a dombot kitakarította, a keresztet restauráltatta.

Szent Mihály temető keresztje

1846-ban nyitották meg a battonyai új katolikus temetőt az Aradi úton. A hivatalos megnyitást megelőzően, 1845-ben a hívek adományaiból állították fel a főbejáratnál az eredeti keresztet, amely késő klasszicista stílusban, homokkőből készült. Nemsokára elkészült a főbejárat kapu és a kereszt közötti területen a 14 stációból álló Kálvária, s ekkor, 1858. július 1-jén *Oszlár István és neje Kárai Tóth Mária* nagygazdák 40 pengő forintos alapítványt tettek mindezek fenntartására. 1893-ban a főkeresztet, két oldalán kiegészítették a „két lator” keresztjének felállításával, ugyancsak a hívek adományaiból.

A keresztek a Szent Mihály sírkápolna felépülését, az 1895-ös évet követően is természetesen a helyükön maradtak egészen az 1970-es évekig. Ekkor, igaz nagyon leromlott állapotban, sajnálatos módon mindhárom kereszt lebontásra került és bizonyos feljegyzések szerint a temető egyik elhagyatott helyén a „földbe ásták” azokat. 1978-ban készítette a ma is álló egyszerű műkökeresztet, rajta fém korpusszal Jaczkó Zoltán kőfaragó édesapjával.

Balta-kereszt

Az Aradra vezető út (egykor Pest – Arad közötti postakocsiút) mentén, egy kunhalmon szép természeti környezetben álló kereszt, amelyet 1854. májusában *idősebb Balta Emánuel (Manó)* battonyai földbirtokos állíttatott. A kereszt tipikusan *birtokkereszt*, hiszen a Battonya életében jelentős helyet elfoglaló Balta család birtokai feküdtek ezen a környéken. A Balta család örmény eredetű magyar nemesi családdá vált. Az idősebb Balta Emánuel *étskai Lázár Veronika* özvegye volt, Dr. Balta Emánuel, neves battonyai orvos édesapja. 1857-ben bekövetkezett halála előtt közvetlenül 20 pengő forint alapítványt tett a kereszt karbantartásának fedezetéül. A homokkőből készült, klasszicista stílusú eredeti talapzat ma is áll, rajta a kovácsoltvasból készült feszület azonban későbbi eredetű. A keresztet a hívek adományaiból 2013-ban restaurálták. Lekerült róla az évtizedek alatt rákent sok festékmaradvány, és itt is, akárcsak az Ótemető keresztjének felújításánál, az állagmegóvás és konzerválás volt a cél. A talapzaton helyreállított eredeti, akantuszlevelekkel körülvett feliraton jól olvasható az állíttató birtokos neve és az évszám.

Irodalomtörténeti érdekessége a keresztnek: a költő *József Attila* itt írta *Lázadó Krisztus* című versét egyik battonyai tartózkodása alkalmával, az 1920-as években.

„Schüsler”-kereszt

A levéltári adatok szerint *Katona Pál és neje Igaz Katalin* 1854. november 1-jén 20 pengő forintos alapítványt tett a *kovácsházi úton a hívek adakozásából felállított szent kereszt* fenntartására. Eredetileg ez a kereszt tehát a battonyai hívek adományaiból, fából készült és rajta bádogból kivágott, festett korpusz volt. A kereszt felállításának ideje az 1830-as években lehetett, amikor Battonya település határán kívül esett ez a terület. Feljegyzések szerint 1904-ben újraállították a keresztet. A 70 koronás költséget akkor a Katona család állta. Később a nagyon vallásos Schüsler család birtokába került a telek és ők gondozták a keresztet is. Innen a neve: *Schüsler-kereszt*. Az 1950-es évekre a kereszt állapota nagyon leromlott s ekkor Szeles Sándor apátplébános egy régi temetői sírről származó keresztet ajánlott fel a korábbi helyére. Ez egy nagyon szép, fehér karrarai márványból faragott emlékmű volt. A feliratot lecsiszolták (bár a kereszt hátulján ma is olvasható a sírfeliratra vonatkozó utalás) és úgy állították fel a régi helyébe. 1981-ben a keresztet vandálok megrongálták, egyes darabjait ledöntötték. Bár a rongálás után helyreállították, a korpusz soha nem került elő. A család kihalását követően több tulajdonos birtokába került a telek. 2010-ben, a battonyai egyházközség alapításának 200. évfordulóján az egyházközség vezetése elhatározta, hogy a keresztet a telek akkori tulajdonosától, Marosán Rozáliától elkéri és felújítva a bicentenárium

emlékére felállítja a jelenlegi templom keleti oldalfalánál. Ez meg is történt. Jaczkó Zoltán kőfaragó végezte a felújítást, a keresztre egy új, de mívés bronz korpusz, talapzatára pedig egy, az évfordulót megörökítő emléktábla került.

Palotai-úti kereszt

(később: az egykori Dohánybeváltó)

Parázs Mihály és neje Pajor Mária 1853. november 15-én a battonyai plébániahivatalban 20 pengő forintos alapítványt tett *az általuk felállított Palotai úton lévő szent kereszt* fenntartására. A kereszt homokkőből készült, talapzatán ma már nem láthatóan az adományozó családra vonatkozó felirat volt olvasható. A talapzataból egy korinthuszi oszlop emelkedik ki, melynek tetején az eredeti, a kereszt anyagából készült korpuszt (amely idők folyamán valószínűleg megrongálódott) egy fémből készülttel helyettesítették. A kereszt minden bizonnyal az 1830-as években készült klasszicista stílusban (az Ótemetői és a Balta-kereszthez hasonlóan) a Palotára (ma Csanádpalotára) vezető makadám út mellett. Ezen az úton lehetett eljutni Battonya leányegyházába, Németperegre (ma Nagypereg Romániában), majd a szomszédos Mezőhegyesre is. 1886-ban e kereszt mögötti nagy telken építették fel a Dohánybeváltót, amelyet a 2000-es években lebontottak. Ezt a Palotai utat keresztelte az ACSEV, azaz az Arad-Csanádi Egyesített Vasút vonala, amely ezen a szakaszon Battonyát Pécskával kötötte össze.

A keresztet 2014-ben teljesen felújították.

Kunágotai-úti kereszt

Battonya akkori külterületén, a Geözttelep nevű leányegyházba, a későbbi Kunágotára vezető makadám út mellett *özvegy Frankó Jánosné Viszokai Mária* módos polgárasszony (+1894.) állíttatta a keresztet 1889. szeptemberében és ugyanakkor 21 pengőforint alapítványt is tett méltó fenntartására. Az eklektikus stílusú kereszt homokkőből készült.

Ma már ez a terület a város belterülete, de a makadámút -töredékeiben- ma is járható. Ez a kőkereszt az idők folyamán nagyon megrongálódott. Nem restaurálták, hanem az eredeti kereszt felállításának 100. évfordulóján, 1989-ben téglá, beton és műkö felhasználásával új keresztet állíttatott *Dusik Péter apátplébános*.

Dombegyházi-úti kereszt

(egykori Berényi-csárda közelében)

Sajnos nem sikerült arra vonatkozó biztos adatot fellelni, hogy a Dombegyházra vezető közút melletti kereszt mikor készülhetett. Ez a kereszt Battonya központjától mintegy 4 kilométernyi távolságra van, az út bal oldalán, az egykori ún. Berényi-csárdával majdnem átellenben. Eredetileg fakereszt volt, rajta bádogból kivágott, festett korpusszal. Feljegyzés van arról, hogy az 1980-as évekre a kereszt faanyaga jelentősen elkorhadt és 1984-ben egyik napról a másikra kidőlt. Az akkori battonyai apátplébános, *Dusik Péter* betonból készíttetett helyette másik keresztet, rajta fém korpusszal. A keresztet pedig - valószínűleg a temetőből származó - díszes vasráccsal vetette körül. Az ünnepélyes megáldásra 1984. június 24-én került sor.

Szerb ortodox templom keresztje

Magas, impozáns, klasszicista kereszt rózsaszín márványból a battonyai szerb ortodox templom kertjében, az épület Hunyadi utcára néző főhomlokzata előtt. Szerb, cirill-betűs felirata szerint 1829-ben állították, amikor még hivatalosan nem vált el a szerb és román ortodox egyház. Jelenleg jó állapotban van.

Román ortodox templom keresztje

A keresztet eredetileg 1873-ban állították szürke márványból. 1983-ban újították fel, valószínűleg akkor kapta csiszolt műkő talapzatát. A jelenleg jó állapotban lévő kereszt jellegzetes bizáncias stílusjegyeket mutat a román ortodox templom kertjében, a Hunyadi utcára néző főhomlokzat előtt.

Köztemető keresztje

A battonyai Köztemető eredetileg a szerb és román ortodox egyházak közös tulajdonában volt. A két egyház 1869-ben vált el hivatalosan egymástól. A temető főbejárata mellett balra áll egy egyszerű kivitelű, nagyméretű fakereszt, körülötte falécekből álló kerítés-szerű építménnyel és kis virágskerttel.

Az egykori Vertán-tanya keresztje

A Mezőkovácsházára vezető út mentén, Battonyától mintegy 8.5 km-re egy kanyarban balra áll egy kisebb dombon egy fakereszt, rajta bádogból készült, festett korpusz. A mögötte lévő területen valaha az örmény eredetű magyar nemes *szombatsági Vertán* család birtokai

feküdtek, a család- az 1950-es években teljesen lerombolt- romantikus stílusban épült kastélyával. Az 1990-es évek elején ezen a területen kapta vissza *Marosán Tivadar és családja* egykori földjeiket és ekkor állították fel ezt a keresztet. Az örökösök között egy tragikus ihletésű legenda is kering: 1944 őszén ezen a helyen lezuhant egy vélhetően német katonai repülőgép (talán lelőtték?), és a pilótája itt lelte halálát.

A fakeresztet facölöp-szerű kis „kerítés” veszi körül. Jelenleg *Marosán Rozália* tulajdonában és gondozásában van.

Csesznyica

Jellegzetes battonyai szerb sütemény, amit ünnepek alkalmával készítettek a szerb családok.

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Már nem működő

<u>Egyesület neve</u>	<u>Alapítás éve</u>
Kaszinó Egylet	1860
Olvasókör	1860
Díszpolgár Egylet	1872
Kiseddóvó Egylet	1884
Nőegylet	1888
Kaszinó Egylet	1908
Polgári Egyesület	1893
Magyar Színügpártoló Egyesület	1894
Iparos Olvasó Egylet	1900
Szerb Olvasókör	1902
Dalárda	1902
Függetlenségi Kör	1904
Katolikus Földműves Ifjak Egyesülete	1906
Iparos Ifjúsági Önképző Egylet	1907
Polgári Kör	1922
Munkáskör	1943
Gazdakör	1943
Román Ifjak Egyesülete	1946
Katolikus Kör	1948

Napjainkban működő

“Összefogás a Magyarországi Románokért” Egyesület

A Battonyai Szerb Általános Iskoláért és Óvodáért Alapítvány

A Zene Mindenkié Alapítvány

Barátság Sportegyesület

Battonya Város Egészségéért Alapítvány

Battonya Város Könyvtáráért Alapítvány
Battonyai Állatmentők Alapítványa
Battonyai Általános Iskolás Gyermekekért Alapítvány
Battonyai Dózsa Vadásztársaság
Battonyai Polgárőr Egyesület
Battonyai Románok Nemzetiségi Egyesülete
Battonyai Sakk Egyesület
Battonyai Szerb Kulturális és Hagyományőrző Közhasznú Egyesület
Battonyai Testgyakorlók Köre
COLOSSEUM GYM BATTONYA Sportegyesület
Deli Bothúzó Sport és Kulturális Egyesület
Fantázia Sport és Kultúra Egyesület
Fodor Manó Helytörténeti Egyesület
Gödrösöki Sporthorgász Egyesület
Icon Motoros Egyesület
Klivényi Lajos Katolikus Közösségi Házért Egyesület
Lucian Magdu Alapítvány
Mikes Kelemen Középiskoláért Egyesület
Nádasdi Kamilla Nagycsaládosokért, Hátrányos Helyzetű Nagycsaládosokért Alapítvány
Petőfi Sándor Horgász Egyesület
SZÁMÍTHATSZ RÁNK! Egyesület
Szivárvány Néptánc és Hagyományőrző Egyesület
Új Alapokon Békés Megyéért, Battonyáért Egyesület
Városi Önkéntes Tűzoltó Egyesület /Battonya/
Városi Szabadidősport Klub
ZÖLD-RÓZSA ÓVODA KÖZALAPÍTVÁNY

Közösségi és civil élet Battonyán

„A **civil társadalom** ideája az a „tér”, amelyben a lakosok, mint egymással egyenlő, autonóm (szabad és öntevékeny) személyek jelennek meg. Ahol nincs „külső” kötelezettség, csak a szabad akaratból történő cselekvés, nincs más kötöttség, csak a szabad akaratból létrehozott társulás.

Az ideát megfoghatóbbá téve a **civil szervezetek** az államtól független (nem-kormányzati) és nem profitorientált (nonprofit), önkéntes alapon szerveződött (önkéntes), az intézményesültség valamilyen szintjén álló szerveződések.

Települési szinten a civil szervezetek létrehozásának és működésének jellemző célja, hogy

- egy csoport a tevékenységének szervezeti keretet adjon (pl. egy kézműves klub),
- egy ügyet (pl. a település fejlesztése, a közösségi élet szervezése) felvállaljon, egy csoportot (pl. fiatalok) képviseljen, illetve számára szolgáltatást nyújtson,
- egy intézményt (pl. iskola) támogasson, illetve fenntartsan.”¹

Battonyán a közösségi élet sokrétű. A helyi civil szervezetek és egyesületek aktívan alakítják és összefogják a település közösségi életét.

1. Battonya Város Önkormányzata szervezésében minden évben megrendezésre kerül a Városnapi programsorozat. A kulturális intézményeink és a városvezetés összefogásával színvonalas két napos rendezvénysorozat szolgálja ki a város minden korosztályának érdeklődési körét.
2. A nemzetiségek, a nemzetiségi civil szervezetek és intézmények sokszínű programlehetőséget biztosítanak a lakosság számára. A kohézió erős, értékeik, hagyományaik, kultúrájuk meghatározó szerepet töltenek be a település kulturális életében.

¹ <https://cskwiki.hu/helyzetfeltaras-civil-szervezetek/>

Nagy népszerűségnek örvendenek a táncházak, alapítványi bálak, amelyek évente több alkalommal kerülnek megrendezésre. / Szerb Újévi bál; Román Nemzetiségi bál; Szerb Tánc Tábor-Tánc ház /

3. A közösségi élet formálásában meghatározó szerepet tölt be a Fodor Manó Helytörténeti Egyesület. Legfőbb tevékenységük- a múlt feltárása, helyi értékeink hagyományaink ápolása és megőrzése mellett a nagy népszerűségnek örvendő hagyományos éves programjaik, mint például az „Elszármazottak találkozója”.
4. A város egyik néptánc csoportja a Szivárvány Néptánc és Hagyományőrző Egyesület. „Szüreti felvonulás és bál”, „Tavaszköszöntő maskarás bál” vagy éppen a Tánc ház közösségünk legkedveltebb programjai közé tartoznak.
5. A település iskolái, óvodái alapítványi bállal és műsorral készülnek a lakosság számára.
6. A város sportegyesületei a versenyeken elért eredményekkel öregbítik a település hírnevét, a hagyományos báljaikkal színesítik Battonya életét.
7. A szociális szféra intézménye, illetve az szociálisan hátrányban élő emberek segítésére létrejött alapítványok, egyesületek aktívan részt vesznek a kulturális élet alakításában. Legjelentősebb szervezet a Nádásdi Kamilla Nagycsaládosokért, Hátrányos Helyzetű Nagycsaládokért Alapítvány.

A Battonya Város Önkormányzat Egészségügyi és Szociális Szervezete és a hozzá tartozó tagintézményei aktívan segítik és összefogják az érintett embereket, időseket, családokat programjaikkal, rendezvényeikkel. (Idősek Világnapja)

8. A Művelődési Ház azon kívül, hogy színteret biztosít ezen intézmények, civil szervezetek, egyesületek számára, a lebonyolításban és koordinálásban is segítséget nyújt.

A Városi Könyvtár és a Művelődési Ház a városi megemlékezések, rendezvények megvalósításában aktívan részt vesz a civilekkel együtt. A kulturális életet színesítik

szakköreik, vagy néptánc csoportja- a „Topánka Táncház Mozgalom”. A két intézmény segíti a civil kezdeményezéseket, a közösségi életben meghatározó szerepet töltenek be programjaikkal.

9. A helyi Nyugdíjas Klub jelentős szerepet tölt be a közösségi élet formálásában, hiszen hagyományokat, tradíciókat örökítenek át a fiatalabb korosztály számára. Részt vesznek a programokon, állandó segítő kezet nyújtanak a közösségnek.
10. A Battonya Rendőrőrs és a Battonyai Polgárőr Szervezet a település rendezvényeinek biztosítását végzi, szorosan együttműködve a város intézményeivel.

Dombegyház

Dombegyház története

Dombegyház neve a Szekcsői Herczegek és Héderváriak perében bukkant fel először 1446-ban. A település ekkor a tornyai uradalom része volt. A középkor folyamán birtokosai többször változtak. 1453-ban a Hunyadi család lett Dombegyház földesura, majd Mátyás király édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek adományozta, később pedig Albert csanádi püspök tulajdonába került. Amikor a török sereg feldúlta a Dél-Alföldet Bali bég felégette Dombegyházát is. A pusztítást követően csakhamar benépesedhetett a település, hiszen a török adóösszeírások szerint 1579-ben 138 adózója volt. A visszafoglaló háborúk időszakát ismét megsínylette a falu, hiszen 1700-ban pusztaként emlegetik a területét. A hódoltság után a környék kincstári tulajdonba került, majd Csanád vármegye más területeihez hasonlóan az uralkodó osztály tagjai előbb bérlői, később pedig földesurai lettek egy-egy területnek. Így vette birtokába 1800-ban Marczibányi István, Csanád vármegye alispánja Dombegyháza területét. A település másik része pedig a Jakabffy család tulajdonába került.

1817-ben Marczibányi Lőrinc jórészt katolikus vallású dohánykertészeket telepített be a községbe, melynek neve sokáig Marczibányi-Dombegyház volt. Dombegyházpuszta területén más települések is létesültek, amelyek a földesuraikról kapták a nevüket, így alakult ki Nyéky-Dombegyház (mai Magyardombegyház), Bánhidya-Dombegyház, Mattencloit-Dombegyház (mai Kisdombegyház). A dohánykertész telepítés nagy szerepet játszott a török kiűzése utáni nagyméretű puszták benépesítésében. Főként a 19. század végi betelepítéseknek köszönhetően a dél-alföldi térség az ország legsűrűbben lakott területei közé tartozott. 1885-ben épült fel a római katolikus templom, majd tíz évvel később felépült az iskola is. 1924-ben az Aradi úti iskola is felépült. A trianoni határ gazdaságilag visszavetette a vidék, köztük Dombegyháza gazdaságát is. A település a perifériára szorult és az újonnan meghúzott határok elválasztották a hozzá legközelebb fekvő nagyvárostól, Aradtól is.

A két világháború között a községnek több nagybirtokosa is volt (Bíró, Jakabffy, Lonovics, Mattencloit, Nyéky), akik a település mecénásai voltak. A 20. század sajátos fejlődése Dombegyházát is elérte: 1923-ban új községházát emeltek, 1952-ben épült ki a villanyhálózat, felépült a művelődési otthon. A második világháború után a nagybirtokos réteget felszámolták, tárgyi és épített emlékeiket (kúriák) széthordták, megsemmisítették. Az uradalmi épületek építőanyagából új házak épültek. Az országos tendenciákhoz hasonlóan termelőszövetkezetek alakultak, majd 1949-ben létrehozták a Dombegyházi Állami gazdaságot.

1970-ben a Népköztársaság Elnöki Tanácsa határozatával Dombegyház, Kisdombegyház, Magyardombegyház községeket Közös Tanácsú Községgé szervezték. Később a települések közigazgatásilag önállóvá váltak. A lakosságszám az 50-es évektől csökken.

A nyolcvanas években készült el a tornacsarnok, a kerékpárút, a vízmű, és a földgázhálózat.

Dombegyház értékei

1. kunhalmok

Már a település nevében is felfedezhető a dombra, halomra való utalás, mely sejteti azt a tájat, ami jellemző volt egykor e vidékre. Ilyen évezredes emlékek hordozói a kunhalmok, melyek Dombegyház környékére különösen jellemzőek. 5-10 m magas, 20-51 m átmérőjű, kúp vagy félgömb alakú képződmények, melyek legtöbbször víz mellett, de vízmentes helyen terülnek el és nagy százalékban temetkezőhelyek, sírdombok, őr- vagy határhalmok voltak. Az eddigi kutatások alapján elfogadható az a megállapítás, mely szerint a kunhalmok ember által épített, legrégebbi kultúrtörténeti emlékeink, i.e. 4000- 3000-tól. Több kor telepedett rá, amelyet az ásások során előbukkant településrétegek is bizonyítanak. A községben különleges és egyedülálló a pávaszemszerű kunhalomrendszer, közepén az Attila-halommal, mely a legendák szerint a hun vezér feltételezett temetkezési helye. A halomcsoport gyakorlatilag két egymástól eltolt ellipszis alakzatból áll és az eddig fellelhető irodalmak, térképek alapján, több mint 20 kunhalomból állhatott, melyek közül a mai Dombegyház közigazgatási területén kb. 13 halom, vagy halomhely található. Dombegyház Nagyközség Önkormányzata 1997-ben védetté nyilvánította a település közigazgatási határán belüli kunhalmokat. Nevezetesen: Attila halom, Kriptáj-halom, Vizesi-halom, Marczibányi-halom, Új Erdő-halom, Priorán-halom, Hármashatár-halom. Egyéb halomhelyek: Dombegyház halom, Hármashatár halom, Négyes-határ halom, Glaz halom, Csárda halom, Attila II. halom. Az elmúlt évtizedekben a kunhalmok száma az októberi pusztítások nyomán jelentősen csökkent.

2. Attila – hagyomány

Dombegyházán napjainkban is él az Attila-hagyomány. A már említett Attila-halom a legendák szerint a hun vezér feltételezett temetkezési helye. Történészek állítása szerint ez a vidék a népvándorlás kora óta az átvonuló népek egyik fő gócpontja lehetett. Egyes legendák alapján azt feltételezik, hogy a nagy hun király, Attila fapalotás székvárosa is ezen a területen

volt, sőt azt is tudni vélik, hogy Attilát Dombegyházán temették el. A dombegyházi Attila-halom legendáját Radnai Mikes gyűjtötte össze. Radnait ösztönözte az a száj- és írásbeli hagyomány, mely szerint Attila Engaddiban (Enyeden) született, Zeleméren nevelkedett és Dombegyházán temették el. Ez a hagyomány több, mint egy évezreden át élt a népben, míg végül 1700 táján írásban is megfogalmazták. A dombegyházi Attila-hagyomány ismert első írásos rögzítését Losontzi István: *Hármas Kis Tükör* c. Pozsonyban, 1773-ban kiadott, nemesi főiskolai tankönyvében találhatjuk. Ketskemény Károly dombegyházi nyugalmazott iskolaigazgató birtokában levő, 1849-ben Pesten kiadott (Losontzi István) *Hármas kis tükör* III. részének 8. oldalán a következő szöveget találjuk: *"Attila meghalt... 454 esztendőben, 50 éves korában, midőn éppen lakodalmát tartaná Hildegundával, az frankok király lányával. Eltemetve a dombegyházi (Tsanád vármegye) hun halom alá, teste arany, ezüst és vas koporsóba tétevé."* A könyv I. része 97. oldalán, ahol Csanád vármegye tárgyalását fejezi be ez áll: *"Ezen megyében... van Dombegyháza, Attila sírjával."* A *Hármas Kis Tükör*nek a dombegyházi Attila-hagyományra vonatkozó feljegyzésének értékét, mintegy kútfő jellegét nyilvánvalóan különféleképpen lehet értékelni. Kétségtelen azonban, hogy egy létezett, ősi hagyomány hiteles megőrzője és mint ilyen témakörünk szempontjából igen értékes dokumentum. Réső Ensel Sándor: *"Attila sírja"* c. 1864-ben kiadott könyvének 15. oldalán a következőket olvashatjuk: *"Attila eltemetésének helye is vitatott. Egyesek közlése szerint a Csanád megyei Dombegyházán lenne eltemetve."* Attila sírjának földrajzi helymegjelölése körüli vita teljesen eldöntetlen, rejtély maradt. Radnai Mikes amatőr régész kutatásait, következtetéseit a tudományos közvélemény csaknem egyöntetűen elutasítja; hisz minden álláspont csak feltevés, hipotézis marad, igaza ugyanis csak annak lesz, aki megtalálja Attila sírját.

3. Balsaráti Vitus János (1529-1575)

Balsaráti Vitus János Alsó-Pannóniának Erdély közvetlen közelében lévő, a Maros és Körös folyóktól közbezárt vidéken, Dombegyházán született. Apja Vitus Lukács volt, ki a Jaksics család Temesvár vidékén lévő Nagylak nevű várát őrizte. Csecsemőkorában a várost török támadás érte, melyben szüleit elvesztette. A nagybátyja Fodor Ferenc vette magához, hogy felnevelje. Fölserdülve, önként használta a Balsaráti nevet, arról a helységről (Balsarát), ahol nevelkedett. Nevelésének anyagi gondját a vár tulajdonosnője, Jaksics Péterné (Anna) vállalta magára. Tanulmányait Gyulán, Endrődön, majd Nagybányán végezte. Tanárát, Kopácsi Istvánt a sárospataki iskolába helyezték, ahova magával vitte Jánost. Itt latin és görög nyelvet

tanított. A sárospataki tanári kar felfigyelt Vitus kiemelkedő tehetségére. Ajánlották Perényi Gábor nádornak, aki azidőben a sárospataki vár és uradalom birtokosa, valamint az iskola fenntartója volt. A nádor kiküldte őt Wittenbergbe, ahol a filozófiai tudományok doktora lett. Ezután a padovai egyetemen elsajátította az orvosi tudományokat és orvosdoktor lett. Egy ideig V. Pál pápa udvari orvosaként működött. Olaszországban feltűnt, mint humanista költő, verseit latin nyelven írta. 1560-ban hívta haza patrónusa - Perényi Gábor - mivel a hosszas háborúk kísérőjeként dühöngött a pestis, képzett hadisebészek viszont hiányoztak. Vitus gondolkodás nélkül otthagyta a jól jövedelmező állását és tudóstársait. János a nádor háziorsosa lett, s mint ilyen irányította az ország egészségügyi szolgálatát. Később Sárospatakon a református gyülekezet lelkészeként tevékenykedett, valamint a tanárkodás és orvoslás feladatait is ellátta. Leghíresebb művét sokáig őrizte a sárospataki könyvtár kéziratára, kár, hogy elveszett. *"A magyar Chilurgia, azaz a seb gyógyításainak mesterségeiről írt négy könyvek"* eltűnése ugyanis szinte pótolhatatlan veszteség, mind a betegség korabeli diagnosztizálása, mind a gyógymódok leírása szempontjából. Korai halála országszerte mély megdöbbenést keltett. Szülőfaluja az általános iskola falán helyezte el emléktábláját.

4. Hollósy Kornélia (1827- 1890)

Az örmény származású Hollósy Kornélia 1827. április 13-án született Gertyenyesen Korbuly Kornélia néven. Európa szerte ismert énekesnő volt, fellépett többek között Milánóban, Bécsben, Bukarestben és Varsóban is. 1852-ben házasságot kötött krivinaí Lonovics József földbirtokossal. Családjával a Marczibányi családtól vásárolt dombegyházi birtokra költözött 1864-ben. Ez lett a későbbi Lonovics kúria. Kornélia tevékenyen részt vett a közéletben: a Vöröskereszt megyei fiókjának elnöke volt, tagokat toborzott, hangversenyeket, műkedvelő színelőadásokat rendezett. Legnagyobb érdeme a magyar opera felvirágoztatása. 1890. februárjában hunyt el Dombegyházán. A Lonovics-kriptában temették el.

Hollósy Kornélia tiszteletére állított emléktábla (1980) a Közművelődési Könyvtár bejáratánál található.

5. Vörös László (1848- 1925)

Középiskoláit Budapesten és Aradon, jogi tanulmányait Nagyváradon végezte. Ezután a közmunka és közlekedésügyi, ill. kereskedelemügyi minisztérium szolgálatába lépett. 1895-ben államtitkár és kormánypárti országgyűlési képviselő. Nevéhez fűződő főbb alkotások: a vasúti tisztiképző és a posta- és távirda tanfolyam magyarországi megszervezése. A közúti vasutak kormánybiztosaként nevéhez fűződik a fővárosi vasút villamosítása, valamint a földalatti vasút megépítése.

6. Well Emil (1897-1954)

1897-ben született a község híres szülőtte dr. Weil Emil Kossuth-díjas egyetemi tanár, a magyar egészségügyi szervezéstudomány megalapozója. Középiskolai tanulmányait a fővárosban fejezte be, Pécsen szerezte meg az orvosi diplomát. Ezután Budapesten a Zsidókórházban tevékenykedett, majd a csepeli kórház főorvosa lett. Napi munkája mellett fontos küldetésének tekintette, hogy járja a peremkerületek munkásotthonát; és az adott lehetőségek között felvilágosítással, előadásokkal, orvosi tanácsokkal küzdjön a népbetegségek ellen. Politikai tevékenysége miatt (az illegális MKP-nak egyik vezetője volt) közel 10 évet ült börtönben. Szűkebb szakterülete a röntgenológia volt. A II. világháború után kiemelkedő szerepet játszott Budapesten a járványelhárító munkában. Később irányításával történt a mozgó-, majd általános falusi orvosi hálózat megszervezése. 1953-ban kormányunk megbízta az Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Tanszékének megszervezésével, melynek professzora volt 1954. november 2-án bekövetkezett haláláig. A Szabadság Érdemrenddel, a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjével, majd a Köztársasági Elnök Elismerésének Ezüst Koszorújával is kitüntették. A Magyar Népköztársaság kormánya Kossuth-díjjal tüntette. Well Emil emléket őrző márványtábla a dombegyházi Egészségház belső folyosóján található.

7. Nagy Zoltán (1908-1994)

1908. november 16-án született a magyar művészettörténet jelentős egyénisége, dr. Nagy Zoltán. Középiskolai tanulmányait Makón és Szegeden végezte, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen doktorált 1934-ben. Doktori disszertációja: A magyar litográfia története, a maga korában a szaktudomány egyik nívója volt. Érdeklődése a reneszánsz

kultúra felé fordult és tudományos ösztöndíjasként Olaszországban többször is folytatott ilyen irányú kutatásokat. 1934-38 között a Műemlékek Országos Bizottságánál teljesített szolgálatot. Részt vett az esztergomi, Árpád kori királyi palota maradványainak feltárási és helyreállítási munkálataiban. A feltárt reneszánsz kori freskókról magyar, francia és olasz nyelven több tanulmánya jelent meg. Teleki Pál miniszterelnökségi művészeti előadója, majd négy évig az Eötvös Kollégium tanára volt. Ezt követően a szegedi Alföld Tudományos Intézet igazgató-helyettesévé nevezték ki. Politikai okokból 1951-ben állását elvesztve, Budapestre költözött és ott helyettesítő középiskolai és általános iskolai tanárként dolgozott. 1960-ban az esztergomi Balassi Bálint Múzeum igazgatójává nevezték ki. 1969-ben ment nyugdíjba, ám tudományos munkásságát lankadatlan szorgalommal tovább folytatta. Magyar, olasz és német nyelvű publikációinak, előadásainak sora tanúskodik erről. A '90-es évek elején rendszeresen hazalátogatott, egyre több időt töltött a dombegyházi szülőház felújításával, rendbetételével. Ezt, valamint a még tervbe vett tudományos munkáit sajnos már nem tudta befejezni 1994-ben bekövetkezett halála miatt.

8. Díszítőművészeti Szakkör

A Díszítőművészeti Szakkör a településen a legrégebb óta működő szakkör. 1952-ben alakult, Eszes Ilonka és Klárka tanítónők alapították meg. 1970-es évektől Bozó Mihályné vezetésével számtalan elismerésben részesültek. Jelenleg a szakkör vezetője dr. Illés Károlyné. Tevékenységük - különösen a '80-as évektől elejétől - fokozatosan fejlődik, szakmai berkekben számos jelentős sikert könyvelhetnek magukénak.

9. Héthalom Citerazenekar

A települést benépesítő dohánykertészek különböző helyekről verbuválódtak, magukkal hozva népdal-, ballada-, és mondakincsüket. Dombegyházán népzeneét már a századelőn is elsősorban citerán játszották. A népdalkultúrát ápoló, napjainkban működő citerazenekar az országos népzenei minősítőkön két-két alkalommal bronz, ill. ezüst fokozatot ért el.

10. Római katolikus templom

A műemlék jellegű épület Krivinaí Lonovics József, Csanád vármegye volt főispánjának áldozatkészségéből épült 1885-ben.

11. Lonovics-sírkápolna

1890-ben elhunyt Lonovics József hitvese, gertyesy Hollósy Kornélia, a neves operaénekesnő, aki - miután visszavonult a színpadoktól - a falu melletti kúriájukban élte mindennapjait. A kúria közelében 1891-ben a főispán sírkápolnát építtetett szent József tiszteletére, s ez lett a család tagjainak nyugvóhelye is. A szovjetek, majd a falu lakosai kifosztották, kirabolták a Lonovics-sírkápolnát. Hollósy Kornélia dédunokája dr. Bisztrai Tamásné gróf Csáky Kornélia 1997-ben új emlékkápolnát építtetett Szent Kornélia tiszteletére a háború után lerombolt egykori sírkápolnájuk helyébe. Az új kápolnát Gyulay Endre szeged-csanádi megyéspüspök áldotta meg.

12. Nyéky-kastély

1800-ban Dombegyházpuszta a puchói Marczibányi István és Jakabffy Gergely tulajdonába került. 1817-ben Marczibányi Lőrinc Marczibányi-Dombegyház néven alapított falut, amelyből a későbbi Dombegyház község alakult ki. A major eredetileg a Bánhidy család tulajdonában volt, később házasság útján került a Nyéky családhoz. A romantikus historizmus stíluselemeit hordozó kastélyt valószínűleg Nyéky Gyula építtette a 19. század utolsó harmadában. A harmadik katonai felmérés szerint a majorban tucatnyi gazdasági épület állt. A családból Nyéky Ilona birtokolta utoljára a kastélyt. A második világháború után a major előbb állami, ezt követően pedig egy cég tulajdonába került.

13. Jakabffy-kúria

A birtokot Jakabffy Gyula vásárolta meg 1800-ban. Halála után fia, István örökölte. A harmadik katonai felmérésen már jelölik a gazdasági egységet. A kúria parkjában az 1940 körül készült topográfiai térkép szerint két kápolna állt. A második világháború után állami tulajdonba került, napjainkban a kúria épülete üresen áll.

14. Feszületek

Dombegyház–Kisvarjas összekötő út mentén, a Nyéky-major bejárati útja mellett, a temetőben 1909-ben a halottak emlékére állított kereszt, a templom előtt álló kő kereszt, rajta fém korpusszal.

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Már nem működő

<u>Egyesület neve</u>	<u>Alapítás éve</u>
Katolikus Kör	1903
Kaszinó Egyesület	1906
KALÁSZ	1945
KALOT	1941

Napjainkban működő

Békési Szociális-Karitatív Regionális Alapítvány /Dombegyház/

„Dombegyház Időseiért” Alapítvány

Dombegyház Közoktatásáért Alapítvány

Dombegyház Nagyközségi Sportegyesület

Dombegyház Polgárőr Egyesület

Dombegyházi Civil Egyesület

Dombegyházi LÉVÉS - FARM Vadásztársaság

"HOLLÓSY KORNÉLIA" Dombegyházi Óvodát Támogató Alapítvány

Közalapítvány Dombegyházért

Közösségi és civil élet Dombegyházon

A **civil szervezetek** főbb célja, hogy a lakosok egy közös érdeklődéssel bíró csoportját összefogja és lehetőséget teremtsen nekik, hogy olyan dologgal foglalkozzanak, amik számukra fontos, kötöttségek és kötelezettségek nélkül, ahol minden tag egyenlő.

Az ilyen **szervezetek** általában **önkéntes** alapon működnek és **non-profitok**.

Összefoglalva a civil szervezetek lényege:

- **Társadalmat biztosítson hasonló érdeklődési körrel rendelkező embereknek**
- **egy ügyet/csoportot segítsen és annak számára szolgáltatásokat nyújtson**
- **egy intézményt támogasson vagy fenntartson**

Igaz Dombegyház nem a legnagyobb község, de a közösségi élet jól működik. Helyi egyesületek és civil szervezetek segítik összetartani a lakosságot.

- Dombegyház Önkormányzata minden évben megrendezi a „Halmok Közi Sokadalmat” számos programmal, élő zenével, valamint egyesületek fellépésével minden korosztály talál magának valamilyen elfoglaltságot.
- A „Dombegyház Időseiért Alapítvány” szervezésében évente megrendezésre kerül az alapítványi bál, ahol adakozni lehet az alapítvány számára és mindig nagy létszámnak örvend. Iskola, óvoda és más helyi egyesületek is segítenek a műsorok lebonyolításában.
- A „Dombegyház Nagyközségi Sportegyesület” segít a dombegyházi fiatalok futball iránti szeretetének helyet adni, valamint segíti a gyermekek testedzését, versenyeket szerveznek, tömegsportot tartanak. Ezekkel segítik a fiatalok fizikai épségét fenntartani.
- Dombegyház Civil Egyesületének több klub, szakkör, zenekar és népdalkör is a része a tagokon keresztül. Majálist rendeznek, óvodai és iskolai gyereknapon is segítenek amit/ahol tudnak.
- A Dombegyház közoktatásáért Alapítvány felelős a tehetséges, viszont nehéz anyagi körülmények között élő tanulók részére anyagi segítség nyújtásában, a tanulmányi, sport- és egyéb versenyeken elért eredményeik díjazásában.
- Dombegyházon működik egy „Közhasznú Polgárőr Szervezet”, amely non-profit alapon működik. Céljuk, hogy növeljék a lakosság védelmét iskolai, óvodai és egyéb rendezvényeken.

- A Hollósy Kornélia Dombegyházi Óvodát Támogató Alapítvány a dombegyházi óvoda gyermekei részére nyújt anyagi támogatást.
- A Lévés – Farm Vadásztársaság az általuk bérelt vadászterületen eredményes vadgazdálkodást folytat, valamint sportvadászati lehetőségeket teremt meg.
- A Közalapítvány Dombegyházért az idősek ellátását biztosító szociális rendszer kialakítását és annak működési feltételeit igyekszik biztosítani, szociálisan rászorulókat megsegíti, jó képességű hátrányos helyzetű fiataloknak tanulmányait támogatja, sportélet fenntartásához szükséges fejlesztésekhez anyagi forrásokat egészít ki

Dombiratos

Dombiratos története

A falu első ismert említése 1418-ból származik, amelyben Belsevyratos néven szerepelt. Ekkor még Zaránd vármegyéhez tartozott, később csatolták Csanád vármegyéhez. Borovszky Samu szerint az Iratos helynév jelentése: festett, tarka, kicifrázott. Olyan épületet, valószínűleg templomot jelölhetett eredetileg, amely díszesen, szépen ki volt festve. 1510-ben már Dombiratos néven említik a falut. A török időkben a térség más településeihez hasonlóan elpusztult, majd a 17. században rác pásztorok kezdtek betelepülni. A török hódoltság után a település kincstári tulajdonba került és haszonbérlok kezelték. A bérlők célja a lakosság szám növelése volt, így Ráth József és Wodianer Rudolf is dohánykertész családokat telepített a községbe Csongrád és Heves megyéből. A Ráth család kúriát is épített a faluban, amelyet sajnos a második világháború után lebontottak. 1843-ban épült fel az első iskola, majd 1906-ban egy újabb létesült. Ugyanebben az évben épült fel a korábbi imaház helyén a római katolikus templom. Az első világháborúban csaknem negyven dombiratosi férfi vesztette életét. A második világháború után a lakosság túlnyomó többsége a termelészövetkezetekben dolgozott. Az 1950-es években épült fel a kultúrház és bevezették a villamoshálózatot. Az 1950. évi megyerendezéskor csatolták Békés megyéhez. Közigazgatásilag 1990-ben vált el Kevermestől.

Dombiratos értékei

1. Sissy-tölgyek

A római katolikus templom kertjében álló kocsányos tölgyeket Erzsébet királyné halálának emlékére ültették 1898-ban.

2. Tóth Béla

József Attila-díjas író, 1924-ben született Dombiratoson. Apja mesterségét, az asztalosságot tanulta ki és szakmájában dolgozott 1946-ig. Harmadéves magyar-orosz szakos egyetemi hallgató volt Szegeden, amikor megjelent első novellája. Egy ideig a Szabad Nép munkatársa, 1953-tól az Orosz Filológiai Intézet tanársegéde, utána kollégiumi igazgató volt. 1957 után sűrűbben jelentkezett írásaival. 1958-tól a Somogyi-könyvtár tudományos munkatársa, 1973-tól igazgatója volt. 1976-ban választották meg először a Dél-Magyarországi Írócsoport

titkárává. A Somogyi-könyvtár új palotájának építését folyamatosan gondozta és az új épület 1984-es átadása után, 1989-ben vonult nyugdíjba. 1998-tól a Szegedi Írók Társaságának első elnöke volt. Szegeden hunyt el 2013-ban.

3. Ráth-kúria

Ráth József szegedi dohánykereskedő a 19. század közepén bérbé vette Dombiratosot és dohánykertészeket telepített a községbe. Az 1856-60-as második katonai felmérésen a „Ráth Pusztá” majorban két tucat épület sorakozott. Ráth József halála után fia, János folytatta a gazdálkodást. Az 1884-es harmadik katonai felmérés szerint ekkorra már újabb épületeket is emeltek. Csanád vármegyében a Ráth majort villamosították először. A virágzó gazdaságot Ráth Anna és férje, Raáb Ervin örökölte. A kúriát 1947-ben lebontották, mára csak egy magtár maradt meg az egykori épületek közül.

4. római katolikus templom

A dombiratosi római katolikus templomot 1906-ban szentelték fel. Kórody Antal tervei alapján Dávid Antal aradi építőmester építette. A templom építésében az egész lakosság részt vett. A tehetősebbek anyagi támogatással, míg mások kétkézi munkával segítették létrejöttét. 1939-ben vált önálló plébániává, ettől az évtől indult el az anyakönyvezés is. A visszaemlékezés szerint a második világháborúban a templom megsérült, 1942-ben újíttották fel. Valamikor szép freskók is díszítették a templombelsőt, de az utóbbi évtizedekben lefestették fehérre. Ekkor komolyabb elektromos felújítás is történt az épületben. A falakon látható keresztúti stáció képei családok felajánlásaiból készült, amelyek immár több mint száz évesek. Az oltár körül öt szobor látható, melyek közül kettő fából készült. A szobrok szintén adományokból készültek. A templom orgonáját 1998-ban Nyerges Mária újíttatta fel, aki 33 évig volt kántor az egyházközségnél. Az oltárképen Szent Anna látható a még gyermek Szűz Máriával.

5. kopjafa

A kis dél-békési falu egyik fő látványossága a 2013-ban emelt kopjafa. Füred Gábor alkotása annak a 14 vitéznek állít emléket, akik az első és a második világháborúban megszerezték a vitézi címet.

6. harangláb

Bojcán László által készített, a temetőben álló harangláb.

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Már nem működő

<u>Egyesület neve</u>	<u>Alapítás éve</u>
<i>Olvasókör</i>	<i>1922</i>
<i>KALÁSZ</i>	<i>1945</i>
<i>KALOT</i>	<i>1946</i>
<i>Iparosok és Kereskedők Otthona</i>	<i>1948</i>
<i>Levente Egyesület</i>	<i>1920</i>

Közösségi és civil élet Dombiratos településen

Dombiratos egy 500 fős lakosú kistelepülés többségben idős lakosokkal. Sajnos a településen nem működik civil szervezet és egyesületek sincsenek. Ezek ellenére az Önkormányzat és lelkes falubéli segítői minden évben igyekeznek arra törekedni, hogy a közösségi élet kibontakozzon.

Dombiratos közösségi élete a következő képen alakul. Az alábbi programok általában minden évben megrendezésre kerülnek a nemzeti ünnepekre való megemlékezéseken kívül.

1. Évente 3 alkalommal tavasszal, nyáron és ősszel kerül megrendezésre a véradó vacsora melyre a település lakói kapnak meghívást. A lakók ezen a rendezvényen családtagjaikkal együtt vesznek részt, ahol egy vacsorával vendégelik meg őket és élő zenét is biztosítanak.
2. Április hónapban az éves megyefutás keretén belül a település is csatlakozik ehhez a rendezvényhez. Ilyenkor a résztvevőket az Önkormányzat vendégeli meg és kíséri tovább őket a következő állomásra.

3. Május hónapban a gyermeknap kerül megrendezésre. Az Önkormányzat rendez sorversenyeket a település különböző pontjain. Ilyen pont a régi óvoda udvara, az új játszótér, a régi játszótér, a régi iskola udvara, a könyvtár épülete. Különböző logikai, ügyességi és sorverseny feladatokat adnak a csapatoknak. Természetesen minden csapat kap jutalmat a részvételért, senki nem megy haza üres kézzel.

4. Júliusban a családi-nap kerül megrendezésre általában búcsú előtti napokban, mert ilyenkor többen látogatnak haza családtagjaikhoz. Ezen a napon egyaránt kedveskednek kicsiknek és nagyoknak is. A gyermekeknek egész napos ugráló vár, lovaglási lehetőség, arcfestés, palacsinta. A felnőtteknek lehetőség van bográcsfőző versenyre jelentkezni. A családi-napon kinyitják a régi iskolában rendezett iskola kiállítást is, ahol régi fotókat, iskolaszereket, tablókat, naplókat, népviseletet mutatnak be. A kiállítás ingyenes és bárki megtekintheti. Minden évben nagy számmal vesznek részt a lakosok.

5. Sajnos a településen már sem az óvoda, sem az iskola nem működik. Az Önkormányzat minden év decemberében szervez Mikulás-napi ünnepséget a település minden gyermekének. Ilyenkor a mikulás, aki a helyi bolt tulajdonosa felölti magára a piros ruhát és átadja a gyerekeknek a csomagot. A csomagozás előtt a Jókai színház művészei adnak elő egy gyermekműsort. A gyerekek szüleikkel és nagyszülőikkel jönnek erre a rendezvényre.

Ezeken a rendezvényeken kívül az idősök világnapja alkalmából a polgármester asszony személyesen köszönt minden szépkorú lakost az otthonaikban egy cserepes virággal.

Kisdombegyház

Kisdombegyház története

Kisdombegyház nevével középkori oklevelekben nem találkozunk, hiszen egy újkori alapítású településről van szó. Nevében a „kis” jelző arra utal, hogy kisebb, mint Dombegyház. A török kor után a terület a kincstár tulajdonába került, aki haszonbérbe adta azt. Így szerzett itt birtokokat az erdélyi örmény származású Jakabffy család is, amely a 19. század második felében kúriát is emelt.

A napóleoni háborúk és az amerikai dohánybehozatal akadályozó kontinentális zárlat következtében fellendülő hazai dohánytermesztéshez köthető a mai falu kialakulása: Bánhidya Albert ugyanis 1819-ben dohánykertészeket telepített a földjére, így alakult ki Bánhidya-Dombegyház, amelyet 1859-től új földesura után Mattencloit-Dombegyháznak neveztek egészen 1908-ig. Az 1882-ben készült kataszteri térképen már ezen a néven jelölik a falut, a pár évtizeddel korábban készült második katonai felmérésen még Újfalu néven regisztrálták. Kisdombegyház 1946-ban vált el közigazgatásilag Dombegyházától. 1971. január 1-jén Kisdombegyház és Magyardombegyház közigazgatásilag Dombegyház társközségeivé váltak. 1992-ben nyerte vissza ismét az önállóságát a falu. A település lakosság száma az 50-es évektől kezdve csökkenő tendenciát mutatott, az utóbbi években stagnál.

Kisdombegyház értékei

1. Kisdombegyházi Hímző Szakkör

A Kisdombegyházi Hímző Szakkör 1964-ben alakult Bedő Pálné vezetésével. Ekkor még néhány fiatalasszony öntevékenyen kezdett el hímezgetni. Később díszítőművészeti tanfolyamot végzett Mezőkovácsházán Kovács Jánosné szakköri tag, aki 1970-től 1980-ig vezette a munkát. A következő évtől dr. Illés Károlyné vette át a szakkör vezetését, és ettől kezdve az ő tervei alapján dolgoztak. 1992-ben Csóti Istvánné lett a csoport vezetője. A kisdombegyházi asszonyok megtanulták az ország szinte valamennyi tájegységének eredeti mintáit alkalmazni. A kézimunkaszakkört 1992-ben a szakmai zsűri a legmagasabb kitüntetéssel, Gránátalma-díjjal jutalmazta.

2. varrodai termékek

Közfoglalkoztatás keretein belül ruházati kiegészítőket és lakásdekorációs termékeket készítenek.

Közösségi élet Kisdombgyházon

Kisdombgyházon a közösségi élet - a helyi civil szervezetek és egyesületek hiányában – nem a legaktívabb. Ennek ellenére vannak a településen programok egész évben:

1. Kisdombgyház Község Önkormányzata szervezésében minden évben megrendezésre kerül a Falunap. A közművelődési munkatárs és a városvezetés összefogásával mozgalmas délutáni és esti programok szolgálják ki a település minden korosztályának érdeklődési körét.
2. A település vezetése elkötelezett híve a múlt feltárásának, a helyi értékeink, hagyományaink ápolásának és megőrzésének. Ennek bizonyítéka, hogy a Települési Értéktár folyamatosan bővül.
3. Az évente megrendezésre kerülő Gyermeknap, Kihívás Napja, illetve adventi rendezvények közkedveltek a lakosok között.
4. A Közösségi színtér azon kívül, hogy színteret biztosít a fenti rendezvényeknek, eseményeknek, a lebonyolításban és koordinálásban is segítséget nyújt.
5. A Mezőkovácsházai Városi Könyvtár KSZR könyvtárat üzemeltet a településen, melynek köszönhetően bővül a település programjainak kínálata. A Könyvtár segíti a nagyobb rendezvényeket is, de akár önállóan is hoz eseményt a lakosoknak.

6. A dombegyházi Határmenti Polgárőrség Egyesület szorosan együttműködik az Önkormányzattal, illetve ők végzik a rendezvények biztosítását is.

Kunágota

Kunágota története

Kunágota legkorábbi fennmaradt írásos emléke egy 1463-ból származó oklevél. Nevét valószínűleg temploma védőszentjéről, Szent Ágotáról kapta. Legkorábbi ismert birtokosa a Maróthi család volt, majd a nagylaki Jaksics, illetve a Ravazdi családé lett. Ekkor csatolták Zaránd megyéből Csanád megyébe a települést. 1552-ben a török a Maros-völgyi hadjárata idején felégette a települést. Ezt követően azonban hamar benépesülhetett, hiszen az 1579. évi adóösszeírás szerint ötven nevét jegyezték fel. A krími tatárok 1596-ban teljesen elpusztították a falut, majd a hódoltság időszaka után a többi településhez hasonlóan Kunágota is a kincstár tulajdonába került, aki bérlet útján hasznosította a területet. A bérlők, a környék más területeihez hasonlóan külterjes szarvasmarha-tartásra használták a területet, hiszen a bécsi és augsburgi piacokon nagyon keresett volt a magyar szarvasmarha. A gazdálkodás ezen formáját a dohánytermesztés felvirágzása változtatta meg. A 19. század első felében a nagybérlők és a kamara dohánykertész községek sorát hozta létre Csanád vármegyében.

1843-ban dohánykertész családok betelepítésével kezdődött a mai Kunágota történelme. Mivel a telepítést egy Geöcz nevű kincstári tiszt végezte, a helységet először Geöcztelepnek nevezték.

Felépült a községháza, majd 1870-ben a római katolikus templom. A község népessége és területe az újratelepítéstől fokozatosan növekedett és terjedt. Az akkor Csanád megyéhez tartozó település lakossága 1869 és 1930 között megháromszorozódott. 1949-ben építették ki az áramhálózatot, 1952-ben a Mezőkovácsháza-Lőkösháza közötti keskenyvágányú vasúthálózatba csatlakozott a település.

Kunágota Települési Értéktár

természeti környezet:

1. kunágotai Nagy Tölgyfa
2. urbáni tölgyes
3. báró Urbán Péter egykori gyümölcsös kertjének bejáratát őrző jegenyefák
4. Cikó-halom

kulturális örökség:

1. Túhegyi Mihály fafaragásai
2. Túhegyi Mihály kopjafája
3. Túhegyi Mihály személyes és munkássága
4. kunágotai hagyományos Majális rendezvény
5. kunágotai Lovasnap
6. kunágotai falunapok
7. Kunágotai Néptánc Csoport
8. Helytörténeti Gyűjtemény Kunágotán
9. Tájház (Bocskai u. 80.)
10. Szokolay Sándor személye és munkássága
11. Ronyecz Mária színésznő
12. Molnár Piroska színésznő
13. Bodnár Endre síremléke
14. Bereczki Máté síremléke
15. Bodnár Endre plébános
16. Bereczki Máté személye és munkássága
17. Bereczki Máté mellszobra a Bereczki parkban
18. Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok I-V. kötet
19. Egy viharsarki falu múltja és útja a felszabadulás után (Seres József)
20. Kunágota középkori templom (Liska András)
21. Móra Ferenc ásatása Kunágotán
22. Lovassírok Kunágotán (Móra Ferenc)

23. Kamarai Dohány-Kertészségek Telepítése a Dél-Alföldön. (Dáczer Károly)
24. Kunágotai avar lelet
25. A kunágotai értékek nyomában című kiadvány és a kiadványban nevesített személyek és munkásságuk:
 - Tóth Balázs
 - Nádházi Lászlóné
 - Szilágyi János
 - Gyöngyösi Károly
 - Csiffáry Zsuzsanna
 - Gyöngyösiné Bálint Anna
26. Dáczer Károly és dr. Szabó Pál: Kunágota alapításának 150. évfordulójára c. kiadvány
27. dr. Szeder Pál tanulmánya Kunágota község agrárpolitikájáról
28. dr. Kovács József: Kunágota elnevezéséről és alapításának évéről c. kiadványa
29. dr. Kovács József: A kunágotai Katolikus Egyházközség története c. kiadványa
30. Csathó András emléktanulmánya id. Dáczer Károly tanítóról
31. Szabó Pál: Bereczki Máté levelei c. kiadványa
32. Bencsik János tanulmánya az 1844-1871. évi időszakról (Kunágota kertésztelep paraszti társadalma)
33. Kissné Lénárt Julianna verses kötetei
34. Kunágota község egykori kastélyai
35. az 1935-ös jégverés emléknapja
36. Gál Vilmos tanár falufotózása az 1980-as években

épített környezet:

37. Újtelepi Iskola
38. I. világháborús emlékmű
39. II. világháborús emlékmű
40. kunágotai római katolikus templom
41. kunágotai református templom
42. kunágotai I. világháborús katonai sírok
43. katolikus Nagyboldogasszony temető és a temetői kőkereszt
44. református temető és a Vajda kripta
45. háromszintes magtár (Álmos u. 64.)

46. Művelődési Ház

sport:

47. Kunágotai KTE

ipari és műszaki megoldások:

48. kunágotai kisvasút

49. gőzmalom

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Már nem működő

<u>Egyesület neve</u>	<u>Alapítás éve</u>
Olvasókör	1885
Polgári Olvasókör	1902
Kaszinó	1910
Uri Zenekar	1922
Dalkör	1922
Gazdakör	1925
Földmunkások Önképző és Segély Egylete	1943
KALOT	1945

Napjainkban működő

A Kunágotai Gyermekekért Közalapítvány

Kunágotai Polgárőrség Közhasznú Szervezet

"Kunágotai természet- és vidékőrző" Alapítvány

Kunágotai Testedző Egyesület

Magyarbánhegyesi-Kunágotai Vadásztársaság

Közösségi és civil élet Kunágota településen

Kunágota egy 2500 fős lakosú kistelepülés többségben idős lakosokkal. A településen működik, mint civil szervezet a Kunágotai Gyermekéért Közalapítvány illetve a polgárőrség. Az alapítvány szokott bált rendezni. Ilyenkor a gyerekek a tanárok és néha a szülők is műsort adnak elő, amit egy vacsora követ. A jegyekből befolyt bevételt a gyermekekre költik.

Kunágota közösségi élete a következő képen alakul. Az alábbi programok általában minden évben megrendezésre kerülnek a nemzeti ünnepekre való megemlékezéseken kívül.

1. Januárban a magyar kultúra napján kerül megrendezésre az óvodai és iskolai versmondó verseny.
2. Februárban az éves farsang kerül megrendezésre, ahol a gyerekek bármilyen műsort előadhatnak.
3. Április hónapban az éves megyefutás keretén belül a település is csatlakozik ehhez a rendezvényhez. Ilyenkor a résztvevőket az Önkormányzat vendégeli meg és kíséri tovább őket a következő állomásra.
4. Május hónapban a gyermeknap kerül megrendezésre. Általában ezt az iskola szokta lebonyolítani. Különböző logikai, ügyességi és sorverseny feladatokat találnak ki a lelkes résztvevőknek.
5. Augusztusban a falunap kerül megrendezésre. Ezen a napon egyaránt kedveskednek kicsiknek és nagyoknak is. A gyermekeknek egész napos ugráló vár, arcfestés. A felnőtteknek lehetőség van bográcsfűző versenyre jelentkezni. A falunapon kinyitják a művelődési házban berendezett helytörténeti kiállítást is, ahol régi fotókat, bútorokat, tárgyakat mutatnak be. A kiállítás ingyenes és bárki megtekintheti. Minden évben nagy számmal vesznek részt a lakosok.
6. Minden év decemberében Mikulás-napi ünnepség a település minden gyermekének. Ilyenkor a mikulás átadja a gyerekeknek a csomagot.

Magyarbánhegyes

Magyarbánhegyes története

Nevét alapítójáról, Maróthi János macsói bánról kapta, aki 1403-ban kapta a gyulai uradalmat Zsigmond királytól. Ezt követően a Hunyadi család birtokába került, majd Mátyás király édesanyjának adományozta. A század mások felében a Hunyadi család birtoka lett. A középkorban Magyarbánhegyes a mai Nagybánhegyessel együtt értendő, mint közigazgatási terület, külön településsé válásuk csak később történt meg. Első ismert írásos említése 1510-ből való, amikor II. Ulászló király Brandenburi Györgynek adományozta. 1529-ben Bali bég serege feldúlta a települést. Bánhegyes Gyula várának eleste után került török uralom alá 1566-ban. A tizenöt éves háború során Bánhegyes elpusztult, de a háború után visszaköltöztek a lakók. Borosjenő török kézre kerülése után a régi Bánhegyes végleg elpusztult. Ezt követően a pusztaként említett terület, egy rövidebb időszaktól eltekintve a kincstár tulajdonába került, aki bérbeadás útján hasznosította azt. A bérlők között sok erdélyi örményt is találunk, akik marhatenyésztéssel foglalkoztak. A 19. század elején még pusztá, de az ezt követő évtizedekben a környékbeli településekhez hasonlóan állattartókból és dohánykertészekből álló családok népesítik be. Magyarbánhegyes alapítása az 1859. évhez köthető, amikor Nagyiratosról 162 család szökött át a bánhegyesi pusztára.

Magyarbánhegyes virágkora a Monarchia időszakára tehető: a 19. század második felében épült fel községháza, az iskola, a római katolikus templom, sőt gyógyszertár és vágóhid is létesült. A

két világháború között a falu közösségi és kulturális élete fénykorát élte. Különböző egyesületek és testületek alakultak, amelyek előadásukkal színesítették a falu életét.

A második világháború után megszűnt a nagybirtokos réteg és a földterületek kiosztása után termelőszövetkezetek alakultak. A lakosság szám az 1960-as években érte el a csúcspontját. Azóta a falu demográfiai mutatói lassú csökkenést mutatnak.

Magyarbánhegyes értékei

személyek:

1. Angyal István, '56-os forradalmár
2. Andó István, történétíró
3. Dr. Bakos József, fizikus
4. Balázs Mátyás, vegyészmérnök
5. Balázs Mihály, irodalomtörténész, pedagógus és szerkesztő
6. Bessenyei Antal, pedagógus és festőművész
7. Chabracsek Andrásné (Kisházi Terézia), pedagógus és a népművészet mestere
8. Farkas László, szobrász és festőművész
9. Dr. Kisházi Margit, középiskolai tanár, történétíró
10. Kisházi Mihály, pedagógus és parlamenti képviselő
11. Lantos Sándor, festőművész
12. Dr. Szabó Antal, vegyészmérnök, a kémiai tudományok kandidátusa
13. Szekrényi Lajos, katolikus egyházi író, költő, műfordító és egykori plébános
14. Vitéz Tompa Ádám, iskolaigazgató, tanfelügyelő és állami díjas pedagógus
15. Zachariás Béla, a község egykori főjegyzője és történétíró

épületek:

16. Szűz Mária Szent Neve, római katolikus templom

1896-ra felépült eklektikus stílusú templom terveit Szabados József gyulai építész készítette.

1895. május 20-án került sor az alapkövételére. Az építkezés gyorsan haladt. 1895. május 20-án kezdtek hozzá, és már 1895. október 5-én felkerült a toronyra a kereszt. A templomot Desseffy Sándor csanádi püspök szentelte fel 1896. szeptember 8-án.

A századfordulón szerezték be a templom számára a Jézus szenvedéstörténetét megörökítő, 14 keresztúti képet. Elkészült a Jézus Szíve és Páduai Szent Antal oltára, valamint az oltár két oldalán lévő üvegablak is, Szent Borbála és Szent Imre herceg tiszteletére .

1930 augusztusától novemberéig készült el a templom belső festése. A munkát Kasztner József végezte. A munkálatok elvégzése után helyezték el a templom bejáratában azt a két emléktáblát, melyen az I. világháborúban hősi halált halt magyarbánhegyesiek neve olvasható. Templomunkat utoljára 1979-ben tatarozták.

Annak ellenére, hogy szükség lenne bizonyos javításokra, bátran állíthatjuk, hogy templomunk a vidék egyik legszebb temploma. 2006 szeptemberében ünnepeltük a 110. születésnapját.

17. Mária szobor

Napjainkban Magyarbánhegyesen, csak ez az egy szobor maradt meg a három közül az utókor számára. A szép kivitelű, karánsebesi márványból készült szobor Albert Andor bajai születésű szobrászművész alkotása 1914-ből. Desseffy Sándor csanádi püspök végrendeletében 2000 koronát hagyott a magyarbánhegyesi egyházközség részére. Ebből az összegből készült el a templomkertben található Mária szobor. A szobrot Zachariás Béla főjegyző rendelte meg, az általa kiválasztott Raffaello festmény fotográfiája alapján, mondván: „Inkább legyen másolat, mint eredeti és esetleg nem szép.” A műalkotást 1914. június 1-én szentelte fel Kayser Lajos makói esperes-plébános a magyarbánhegyesi hívők nagy részvétele mellett. 2006-ban Janes Zoltán plébános újjátta fel a szobrot, a templomunk 110. születésnapjára.

18. Lourdes-i barlang

Lourdes egy kis város dél-nyugat Franciaországban. Arról lett híres a XIX. század közepén, hogy az egyik közeli barlangjában egy fiatal lánynak több alkalommal megjelent Szűz Mária. Magyarországon nagyon hamar elterjedt a lourdes-i jelenések híre. Nagyon sok katolikus templom mellett alakítottak ki ún. lourdes-i barlangokat, köztük Magyarbánhegyesen is. Az első magyarbánhegyesi lourdes-i barlangot valószínűleg kb. 1950-ben építették Szimmeiszter István esperes-plébános idejében. Ebből a barlangból a 1990-es évek elején ellopták a Mária szobrot, így a barlangot később lebontották. A második barlangot 2008-ban építették és szentelték fel, Kövesdy Zsolt plébános és Laduver Ferenc polgármester úr kezdeményezésére. A barlangot nem az első helyére építették, hanem templom bal oldalán alakították ki. Emléktábláján olvasható a barlang építtetőinek és építőinek neve.

19. Tájház

2002 óta várja látogatóit Magyarbánhegyesen a Kossuth u. 76. szám alatt található Tájház. A főútvonal mellett helyezkedik el, így jól megközelíthető akár az átmenő forgalom, akár a falu lakói számára. *"Amikor a temetőben jártam mindenszentekkor, olyan Magyarbánhegyesről elszármazott idős emberekkel találkoztam, akik vágytak arra, hogy sűrűbben jöjjenek haza. A gyerekeik nem nagyon érnek rá, hogy hozzák-vigyék őket, vonaton is nehezen közlekednek már. Arra gondoltam, hogyha egy-két napot itthon töltenének, akkor ott emlékezhetnek egy kicsit a régi szép időkre."* (Chabracsek Andrásné)

Ez a ház egyidős a községgel, bár a múlt század elején felújították, de ezen kívül nem történt változtatás. *"Egyre kevesebb az ilyen ház, főleg amelyen nem sok átépítés történt. Elég sok mindent megőriztünk a dédszülők, nagyszülők hagyatékából. Szeretném, ha ez így maradna, hogy a ma élő emberek megtudnák, hogy milyen vérrel és verejtéssel szereztek meg mindezeket."* (Chabracsek Andrásné)

1999-től a keresztapja halála után Terike néni folytatta a dédszülői ház gondozását. Ekkor került sor a ház felújítására. A berendezés egy része eredetileg ehhez a házhoz tartozott, a többit másoktól beszerzett eredeti bútorokkal és tárgyakkal pótolta.

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Már nem működő

<u>Egyesület neve</u>	<u>Alapítás éve</u>
Olvasókör	1886
Földmívelő Egylet	1905
Közművelődési Kör	1907
Kaszinó	1908
Férfi Dalára	1920
Ifjúsági Egylet	1922
Szívgyárda	1929
Gazdakör	1946
Katolikus Legényegylet	1935

Napjainkban működő

Magyarbánhegyesért Egyesület

Magyarbánhegyesi - Kunágotai Vadásztársaság

MAGYARBÁNHEGYESI CORVIN TAEKWON-DO KLUB

Magyarbánhegyesi Football Club

Magyarbánhegyesi Gyermekéért Tassy János Alapítvány

Magyarbánhegyesi Mesevár Óvodáért Egyesület

Magyarbánhegyesi Speciális Sport Egyesület

Magyarbánhegyesi Torna Club

Polgárórség Magyarbánhegyes

Közösségi élet és civil szervezetek Magyarbánhegyesen

Magyarbánhegyes településen a többi kistelepüléshez képest igen sok az éves nagyrendezvények száma.

Ezek a rendezvények:

- Nők napja

- Május 1.

- Május végén gyermeknap

- általában a Július folyamán Falunap

- augusztus-Elszármazottak találkozója

- október Idősek Világnapja

- november Szeretlek Magyarbánhegyes program: Előadás+orvosi szűrések

- December 6. Mikulás napi rendezvény-Jókai Színház művészei közreműködésével

- Új keletű hagyomány pár éve a futball, óvoda és iskola jótékonysági bálók.

-2019-ben volt először az EGYMI Szin-Te elnevezésű színházi találkozója, iskola és óvoda bálja.

A rendezvény helyszínek nagy része a Művelődési Házhoz köthetőek.

Angyal István Művelődési Ház és Könyvtár Közművelődési tevékenysége:

Az intézmény fontos szerepet tölt be a település életében. Szeretnek az emberek a rendezvényeken részt venni. Ebből kifolyólag minden nagytermes előadás teltházas.

- időszakos kiállítások: képzőművészeti, népművészeti, kulturális
- rendszeres általában ünnepkörhöz köthető kézműves foglalkozások
- helytörténeti előadások
- író-olvasó találkozók
- nemzeti és jeles ünnepekhez kapcsolódó előadások, megemlékezések, rendezvények
- történelmi vetélkedők
- Dr. Illyés Sándor szakiskola(EGYMI) megyei színjátszókör találkozó

Pár éve kezdődött hogy az általános iskola, óvoda és speciális iskola bálkat rendez. Jótékonysági bálkat ezek, ahol a gyermekek és szülők műsorokkal készülnek.

Újkeletű hagyomány néhány éve a vasárnapi, Adventi, Római Katolikus Szentmise utáni szabadtéri összejövetelek. Ilyenkor a polgármester asszony és a helyi plébános oszt meg néhány gondolatot, áldást. Műsort adnak az iskolás vagy óvodás gyermekek, majd meggyújtásra kerül az aktuális gyertya. Mely után az önkormányzat megvendégeli a jelenlévőket teával, forralt borral, kaláccsal.

Magyarbánhegyesen jelenleg két sportág üzemel:

- Viharsarki Ökölvívó Egyesület
- Corvin Taekwondo.Klub
- és van egy-két civil szerveződés melynek keretében néhányan futnak és kerékpároznak

A nagyrendezvényeket jelenleg a településen az önkormányzat önkétesei szervezik. A könyvtárban tartottakat a könyvtáros.

A helyi identitás és kohézió erősítésében nagy jelentőség tulajdonítható Asztalos Csaba József történelem tanár úr helytörténeti kutatásainak. Már több könyvet készített a település történetéről. A helyi könyvtárban igen népszerűek a megtartott előadásai. A tanár úrnak van bejegyzett honismereti egyesülete.

A település nem rendelkezik Értéktárral, nincs értéktár bizottsága, jelenleg nincs is erre irányuló törekvése a vezetésnek.

Kiemelnénk a magyarbánhegyesi Polgárőrséget, mely szervezet minden rendezvény biztosításán készségesen részt vesz, egyedül a falunap olyan részvevőszámú, ahol más települések polgároival és a Rendőrséggel együtt biztosítja a rendezvényt.

Magyarbánhegyesen két nyugdíjas klub van. Az egyik a Vadrózsa Nyugdíjas és Szabadidő Egyesület, a másik az Esthajnal Nyugdíjas klub. Az utóbbi vesz rész esetleg gyermeknap palacsintasütésen. Ők rendszeresen szerveznek a településen nyugdíjas rendezvényeket, melyek olyan népszerűek, hogy minden alkalommal teltházás a helyi étterem. Ezeken a rendezvényeken fiatalok is szívesen részt vesznek, mert olyan jó a közösségi hangulat. Legutóbb két amatőr nótaénekest sikerül meghallgatni sokak örömeire.

A civil szervezetek közül kiemelnénk a Tassy János Alapítványt. Melynek egykori iskola igazgatónk a névadója. Rendszeresen támogatja az általános iskolás korosztály színházi, kirándulási lehetőségeit, a gyermeknap rendezvényeket.

A többi bejegyzett civil szervezetet jelenleg nem részletezném, mert nem vesznek részt tevékenyen a közösség életében. Inkább széthúzás tapasztalható bizonyos érdekek mentén. Mondhatni egyes szervezetek elég zárt közösséget alkotnak, nehezen nyitnak mások felé.

Magyardombegyház

Magyardombegyház története

Magyardombegyház, Békés megye egyik legkisebb települése. Nevével – Kisdombegyházhoz hasonlóan – középkori forrásokban nem találkozunk. A település története a török kor utáni újraterelítéshez kötődik. A 19. század elején a napóleoni háborúk miatt, a kontinentális zárlat hatására a dohány ára jelentősen megnövekedett. A pusztává lett csanádi területeken előbb a magánbérlok, majd később a kincstár kezdte meg a dohánykertész telepek megalapítását. A dombegyházi kincstári pusztából többen vásárlás útján jutottak birtokhoz, így szerzett itt területet a Nyéky család is. Nyéky Mihály Csanád megyei főjegyző, országgyűlési képviselő nevéhez kötődik a falu telepítése, aki 1814-ben Makóról református vallású dohánykertészeket telepített a területre. Ezzel megalakult Nyéky-Dombegyház az egykori Orosháza felé vezető forgalmas út két oldalán. A települést később Reformátusdombegyháznak, majd 1898-tól Magyardombegyháznak nevezik. Palugyai Imre leírása alapján a 19. században már iskola is működött a településen.

A második világháború után a nagybirtokos réteg felszámolásával megalakult a Rákóczi tsz, amely 1963-ban a dombegyházi és kisdombegyházi tsz-szel egyesült. A mezőgazdaság mellett az ipari termelés is megjelent: varroda és motortekercselő üzem létesült, amelyek a rendszerváltás után megszűntek. 1949-ben önálló postai szolgáltatás indult el Magyardombegyházán. 1969-ben az iskola, 1970-ben az óvoda szűnt meg. A téves és az állami gazdaság elköltözése, privatizálása után a falu meglehetősen nehéz helyzetbe került. A település a 20. században közigazgatásilag hol Dombegyházhoz tartozott, hol önállóan intézte ügyeit, 1996 óta ismét önálló település. Az ipari termelés ebben a térségben sem tudott gyökeret eresztetni, így erőteljes volt elvándorlás.

Magyardombegyház értékei

természeti értékek:

1. feketefenyő

A feketefenyő a református templom és a hősök sírja között helyezkedik el. Az 1930-as években, a református egyház tagjai ültették, két társával együtt. A háborút túlélve, a tövében állították a hősök sírját. Egy viharos napon a másik két társába és a templomba belecsapott a villám, de ebbe az egybe nem. Azóta nevezik a falu védelmezőjének.

épített örökség:

2. református templom:

A két haranggal ellátott templomot 1875-1880 között, a tornyot 1938-ban építették.

agrárgazdasági-élelmiszergazdaság

3. sajtműhely

A kis falu a munkanélküliséggel és a képzett munkaerő-hiánnyal küzdött. Dinyés Ildikó polgármester vezetésével 2011-ben a közmunka-programban az állattenyésztés keretében kecskéket vásároltak és az asszonyok megtanulták a sajtkészítést. Majd 2016-ban pályázatot adtak be sajtüzem létrehozására, így 2017-ben ünnepélyes keretek között hivatalosan is megnyitotta kapuit a Magyardombegyházi Sajtműhely. Kezdetben közmunkásokat foglalkoztattak, később átalakultak szociális szövetkezetté. Sajt, túró, tejföl, ivójoghurt és gyümölcsjoghurt készül az üzemben. Termékeikkel már több díjat is elnyertek.

4. kecskesajt

A szociális szövetkezetben a fő profil a kecskesajt készítés. Natúr és ízesített változatot is készítenek (pl. fokhagymás, lilahagymás, füstölt, medvehagymás, csilis, stb.)

ipari és műszaki megoldások:

5. rongyszőnyeg készítés

Közmunkaprogram keretében kézi rongyszőnyegeket készítenek a faluban.

Helyi civil szervezetek, egyesületek, szakkörök

Napjainkban működő

Magyardombegyházi Polgárórség Közhasznú Szervezet

Közösségi és civil élet Magyardombegyház településen

Magyardombegyház zsáktelepülés, ezért közösségi élete kevésbé sokrétű, nincsenek egyesületek, civil szervezetek sem.

1. Magyardombegyház Község Önkormányzata szervezésében minden évben megrendezésre kerülnek a nemzeti ünnepekre való megemlékezés, Falu Karácsonya, Mikulás ünnepség.
2. Magyardombegyház Község Önkormányzata 5 évente szervezi meg az „Elszármazottak találkozóját”. A program célja az volt, hogy a helyi és a településről elköltözött emberek újra találkozhassanak egymással, beszélgessenek és örüljenek a viszontlátásnak. A szülőföld visszahívja, szólítja a régi társaságokat: családtagok, barátok, ismerősök, kollégák találkozhatnak itt újra, visszatérve a közös eredethez.
3. Minden év októberében megrendezzük a Falunapot, ilyenkor kiállításra kerülnek a helyi értékeink. Sarkallhatnak bennünket megújulásra, egy új kultúra, népszokás és hagyomány megismerése kapcsán, és felhívhatja figyelmünket arra, hogy tiszteljük saját értékeinket, szokásainkat és azt méltóképpen továbbítsuk gyermekeinknek, unokáinknak a helyi és nemzeti identitástudatunk fenntarthatósága érdekében. Az emberek közötti kapcsolatok nagyban meghatározzák egy-egy közösség életét.
4. Évközben szoktunk tartani egyéb rendezvényeket, mint például a kapunyitogató, őszi játszóház.
5. A település biztonságát a polgárőrség felügyeli.

Források

Blazovich László: A Körös-Tisza-Maros-köz települései a középkorban In. Dél-Alföldi Évszázadok Szeged 1996

Dáczer Károly: Kamarai dohánykertészségek telepítése a Dél-Alföldön 1843-1844 - Dél-Alföldi évszázadok 10.

Dáczer Károly: Üzenet másfél évszázad távlatából. Geöcztelep születése Kunágota pusztán. Kunágota, 1994

Gerendeli György: Dombegyházi helytörténeti szöveggyűjtemény. Dombegyház, 1994.

G. Tóth Ilona – Géczi Lajos: 150 éves Battonya mezőváros privilégiuma In.: Békési Élet 1987/4 507-508.

Jankovich B. Dénes: Békés megye Pesty Frigyes helynévgyűjtésében. Pesty Frigyes helységnévtárából - Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 11. (Békéscsaba, 1983

Keliger Margit: Adatok Battonya történetéhez 1700-tól napjainkig Szeged, 1935.

Pór Edit: A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig. Vidéki egyletek és körök. Budapest, 1988.

Szabó Ferenc: Két és fél évszázad az Alföld történetéből - Dél-Alföldi évszázadok 25. (Szeged, 2008)

- Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. Békés megye kastélyai és kúriái. Budapest, 2009.

Hivatkozott források

<http://mbhhon.hu/index.php/magyarbanhegyes-toertenete>

<http://www.kovikonyvtar.hu/download/toltes/Digi/dombegy2.pdf>

Mellékletek

1. sz. melléklet

Ajánlás a Közösségi tevékenységek történeti feltárása és elérhetővé tétele című Kiállításhoz

Battonya város

Molnár-C. Pál Battonya szülötte, könnyedén és sokat festett élete során, páratlanul sokszínű és gazdag életművet hagyott maga után. Halála után festményeinek egy részét Battonya településének ajándékozta a család, amelyet az egykori Lakatos kúriából kialakított Molnár-C. Pál Emlékházban láthatnak az érdeklődők. Az Emlékház hiányossága, hogy a művész életéről, munkásságáról, korszakairól nincs kiállítási anyag, amelyet ezen projekt keretében tervezünk megvalósítani a még teljesebb tájékoztatás, továbbá a látogató- és élményközpontú bemutatás érdekében. Az egyik teremben alakítanánk ki a művészt bemutató állandó kiállítást - együttműködve Molnár-C. Pál unokájával, Csillag Péterrel –, ahol A/1-es méretű, grafikai tervezésű tablókon jelenítenénk meg a művész életútját (családi fotók, életesemények, stb.), továbbá vitrinekben helyeznénk el személyes tárgyait (festőecsetek, festékek, stb.) és az általa illusztrált könyveket. Az újonnan kialakított kiállítás keretében - a fiatal generációt is megcélozva – egy, a kiállítás látványvilágába szervesen illeszkedő digitális installációs elemet (információs terminált) tervezünk elhelyezni, amelyen szintén bemutatjuk a művész életét és munkásságát. Fontos, hogy minden korosztályt elérjen a tervezett kiállításunk, ezért választható a digitális alkalmazás használata, vagy mellőzése, így minden látogatónk egyenértékű befogadói élményhez jut.

Dombegyház nagyközség

A Dombegyházi Civil Egyesület klubjai közül Szabadidő Klub, a Díszítőművészeti Szakkör, valamint a Héthalom Népzenei Együttes értékeit alapul véve szervezhető a települési kiállítás. A Díszítőművészeti Szakkör az 1960-as években alakult meg és az elmúlt évtizedek alatt számos díjat kapott, sőt munkáik az Amerikai Egyesült Államokba, Németországba, Franciaországba, Ukrajnába és Szlovákiába is eljutottak és elismerést kaptak. Számtalan oklevél tanúsítja, hogy milyen sok tájegység hímzéskultúrájának művelői. Megismerték és művelik a szomszéd országok hímzéseit is, például az Erdélyi, Széki, Szlovák és Gyetvai hímzéseket. Dombegyház Nagyközség Képviselő-testülete, a Dombegyházért Érdemrenddel tüntette ki a szakkört, az eddig elért eredményeikért. A X. Országos Népművészeti kiállításon Gránátalma díjat kapott a szakkör, melyet a szabadrajzú gyapjúhímzéssel értek el.

A XII. országos Népművészeti kiállításon, Országos Ezüst plakettel ismerték el, a fehér vászonhímzés munkájukat.

A szabadidő klub lelkes csapata is széleskörű tevékenységet folytat. A horgolás, papírfonás, szalmafonás, festés, gyöngyfűzés, valamint a foltvarrás tartozik az alkotói munkáik körébe. Mindkét közösségnek csodálatos és értékes munkáik vannak jelenleg is.

A Héthalom Népzenei Együttes ebben az évben ünnepli fennállásának negyvenedik évfordulóját. Munkásságuk nagy elismerésnek örvend, nemcsak hazánkban, de határainkon túl is. Ezt bizonyítja a számos elismerő oklevél, a munkájuk kiváló minősítése egyaránt.

Dombiratos község

A településen napjainkban nem működik olyan civil szervezet, amely alkotó munkával foglalkozik. A ma már nem működő általános iskola emlékére, iskolatörténeti kiállítást rendeznek, ahol számos helyi érték kerülhet majd bemutatásra. A gyűjtőmunka már egy jó ideje folyamatban van. Az eddig összegyűjtött anyagból egy színvonalas kiállítást tudnak rendezni. Ez idáig a következő gyűjteménnyel rendelkeznek:

- Tabló 25 db
- Úttörőcsapat napló 7 db
- Úttörő zászló 12 db

Taneszközök:

- képes betűkártya
- szókártya orosz nyelvtanuláshoz 4. osztályosok számára
- ritmus és betűkottás olvasókészlet
- szókártya készlet 1. osztályosoknak
- földgömb
- mérleg
- kémcsövek

Nyelvi táborról 16 db fotó (külföldről is jöttek diákok a nyelvi táborba, az iskola falát a mai napig díszítik a rajzok, amelyeket a gyerekek készítettek a táborban)

- Csoportképek osztályokról 25 db
- Életképek 36 db
- Tankönyvek 14 db
- Technikai eszközök:

- vetítő
- lemezlejátszó
- magnókazetta
- magnó
- Néptáncos ruha 2 db
- Néptáncos cipő 2 pár
- Néptáncsoport fotó 12 db
- Néptánc oklevél 3 db
- Néptánc emléklap 3 db
- 1931/32-től 1939/40-ig anyakönyvi napló 1 db
- Újságcikkek iskolai sikerekről 6 db
- ÁMK Általános Iskola házirendje 1 db
- ÁMK Általános Iskola Szervezeti és Működési Szabályzata 1 db
- Jubileumi évkönyv 1843 - 1993

Kisdombegyház község

Kisdombegyház településen jelenleg már csak egy civil szervezet működik, a Borostyán Szabadidő Klub. Az egykor szinte az ország valamennyi tájegységének hímzéskultúráját művelő tagok, ma már sajnos nem tevékenyek. 1992-ben a szakmai zsűri a legmagasabb kitüntetéssel, Gránátalma díjjal jutalmazta alkotásaikat. A szakkör megkeresett tagjai azonban szívesen a rendelkezésünkre bocsájtják a még meglévő munkáikat. Rendelkezésünkre bocsájtják továbbá a Borostyán Szabadidő Klub közreműködésével készült, „Nosztalgia aratás” című felvételt, amit a kiállításon vetíthetünk majd le az érdeklődőknek. Egy magánszemélyt is sikerült felkutatni, akinek a birtokában van három darab, olyan népviseleti ruha, melyek az 1950-es években készültek az akkori néptáncos lányok fellépéseire. Az itt felsorolt értékekből kívánjuk megvalósítani a kiállítást, ami egy ilyen kis településhez igencsak méltó lehet.

Kunágota község

A településen a hosszú évek alatt összegyűlt elismerő oklevelek rendszerezése elkezdődött. Az említett gyűjtemény a község civil szervezeteinek munkáit, valamint a faluban értékteremtő munkákat végzők tevékenységének a sikerességét tanúsítják. A

közösségfejlesztő munkatárs tájékoztatása szerint, ezekből az oklevelekből is lehetne a megrendezésre kerülő kiállításon bemutatót tartani.

Magyarbánhegyes község

A tervezett kiállítást a településen működő, Hon – és népismereti szakkör és a Magyarbánhegyesért Egyesület közreműködésével kívánjuk megvalósítani. Iskolatörténeti kiállítás keretében a helyi szellemi és kulturális értékek feltárására kerül sor. Az iskolatörténeti gyűjtemény egy folyamatos gyűjtőmunka eredménye. A Magyarbánhegyesi Kossuth Lajos Általános Iskolában 2004 óta működő Hon – és Népismereti szakkör foglalkozik a falu történetével, melynek szerves része az iskolatörténet. Először a diákok csak egy-egy papírgyűjtés alkalmával mentették a menthetőt, majd akadtak olyan tanulók is, akik gyűjtőmunkaként hoztak egy régi tankönyvet, vagy füzetet. Az anyagot az iskola egykori pedagógusai is gazdagították, különböző tanári segédletekkel, tankönyvekkel. A gyűjtemény külön részét képezi az egykori népkönyvtár egy-két kötete is, melyeket a lakosság adományozott oda az szakkörnek. A gyűjtemény további érdekessége, hogy a gyűjtőmunka során fényképekkel is gyarapodott az iskolatörténeti gyűjtemény, nagyrésztük már album formájában van elrendezve. Az iskolatörténeti gyűjteményt, 2013-ban a falunapi rendezvény keretében már megtekinthették az érdeklődők, ami az elmúlt évek alatt további helyi értékekkel gazdagodott.

Magyardombegyház község

Magyardombegyházon jelenleg nem működik olyan civil szervezet, mely alkotómunkával foglalkozik. A település vezetője szeretné, ha ennek a projektnek a segítségével újra szerveződnének közösségek, klubok vagy szakkörök. Vannak a településen olyan önkéntesek, akik a községben fellelhető értékek összegyűjtésében részt vesznek majd és remélhetőleg kezdeményezik önszerveződő közösségek létrehozását. A kis faluban a lakosság egy része folyamatosan készít rongyszőnyegeket. Egy Magyardombegyházról elszármazott festő, csodálatos alkotásait a közelmúltban felajánlotta szülőfalujának, melyek a rongyszőnyegekkel együtt kerülnek majd a tervezett kiállításra. Kiállításra kerülhet továbbá a szintén a lakosság egy részének közreműködésével készült selyemvirágok is.